

**Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola**

Dr. Nogel Mónika:

**Igazságügyi szakértői vélemények hiteltérdeplősége
a büntetőeljárásban**

PhD értekezés tézisei

**Témavezető: Prof. Dr. Herke Csongor DSc
habilitált egyetemi tanár**

Pécs, 2018

„Ha a tudományt a társadalom szolgálatába akarjuk állítani, ahhoz azt megfelelően kell alkalmaznunk a tárgyalóteremben.” (Itiel E. Dror)

I. BEVEZETÉS

I.I. A kutatás indokai

A valósághű tényálláson alapuló ítélkezés egyik központi eleme a bizonyítási eljárás, amelynek célja, hogy a bíróban a terhelt bűnössége vagy ártatlansága felől kialakítsa a meggyőződést.¹ A szakvélemény különleges helyet foglal el a bizonyítási eljárásban: legfontosabb tulajdonsága, hogy a különleges szakértelmet közvetíti az eljárásba.²

A büntetőjogi megismerésben - amennyiben az felhasználja a hétköznapi tapasztalatait - a tudományos fundamentumok sok esetben automatikusan, külön bizonyítás nélkül érvényesülnek (pl. víz forráspontja és fagyáspontja, matematikai műveletek, alapvető fizikai törvényszerűségek, stb.). Azonban akkor, amikor szakértői vizsgálat válik szükségessé, előfordulhat, hogy a szakértő által felhasznált módszerek és azok a törvényszerűségek, amelyekre a megállapításait alapította, külön bizonyítást követelnek.³ Ennek az oka, hogy a bíró nem hihet vakon a szakértői megállapításainak. Ha a bíróság automatikusan helyesnek fogad el egy szakvéleményt, a szakvélemény hibáit, hiányosságait nem ismerheti fel, ekként a téves szakértői következtetés hibás ítélet megszületéséhez vezethet. A szakértői vélemény jogalkalmazói értékelése ugyanakkor bizonyos tekintetben paradoxon, hiszen a szakértő kirendelését a kirendelő hiányzó szakértelme teszi indokolttá, mégis, a jogalkalmazótól e különös szakismeret hiányában várjuk el a szakvélemény értelmezését, megfelelőségének vizsgálatát. Tremmel Flórián e speciális helyzet okán a szakvéleményt egyenesen quasi fekete dobozként definiálja.⁴

A szakvélemény értékelésére vonatkozó korlátok ellenére - mivel a büntetőeljárásban bizonytalan megalapozottságú és így megbízhatatlan megismerési módszerek nem kaphatnak helyet -⁵ a bíróság különös gonddal köteles megvizsgálni a szakvéleményt ha szakértői bizonyításra is szüksége van a büntetőjogi felelősségről való döntéshez. „A magányra és döntésre íteltetett bíró különleges szakismeret nélkül köteles különleges szakismeretet igénylő kérdésekben a valóságnak megfelelő tényállásmegállapítására.” – írja Balla Lajos.⁶

Éppen emiatt, a szakértői vélemény aggálytalanságának kritériumai, a feltételek teljesülésének garanciái, illetve a szakvéleménnyel szemben támasztott követelmények teljesülésének vizsgálata a büntető igazságszolgáltatás egyik kulcskérdése.

¹ Finkey, Ferencz: A magyar büntetőeljárás tankönyve. Politzer Zsigmond kiadása. Budapest. 1899. p. 214

² Erdei, Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987

³ Finszter, Géza: Bizonyításelmélet a jog világában. Rendészeti Szemle 2006/7-8. p. 96.

⁴ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2006. p.129.

⁵ Sztregovics, M. Sz.: Az anyagi igazság tana a bünvádi eljárásban. Budapest 1951. p. 116 idézi Katona, Géza: Valós vagy valótlan? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990 p. 2.

⁶ Balla, Lajos: Szakértővel a tárgyalóteremben, In: Az orvosszakértő a büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012.. p. 33.

A hazai büntetőeljárásjog szakértői bizonyítással összefüggő kérdéskörét, illetve a szakértői működéssel kapcsolatos hazai jog/szakirodalom áttekintését követően az alábbi kép rajzolódik ki:

1. A szakértői vélemények aggályai/aggálytalanságával kapcsolatos fogalmak pontos jelentése tisztázatlan.

A szakértői véleményekkel szemben támasztott követelmények összefoglalására nem találunk egységes fogalomrendszert. A szakirodalom nem következetesen használja a hiteltérdemlőség, megalapozottság, validitás, aggályosság stb. terminusokat, holott „a bizonyítás alapfogalmainak tisztázatlansága, bizonytalansága általános gátja, hogy korszerű és hatékony jogi szabályozása s ugyancsak hatékony gyakorlata alakuljon ki a bűnügyekben folyó bizonyításnak” – írja Tremmel Flórián.⁷

A kutatás egyik alaptézise az, hogy a szakvéleményekkel szemben támasztott követelményeinek összefoglalására a „szakvélemény hiteltérdemlősége” a leginkább megfelelő fogalom. Ugyanakkor, ezen fogalom tekintetében is fennáll a fent említett terminológiai bizonytalanság. Ezt támasztja alá, hogy Erdei Árpád „Tény és jog a szakvéleményben” című művében 1987-ben állapította meg, hogy a hazai szakirodalomban a szakvélemény hiteltérdemlősére vonatkozóan nincs egységesen elfogadott fogalom,⁸ majd Erdei alapműnek számító munkájának megjelenése után 31 évvel Kármán Gabriella „A kriminalisztikai szakértői bizonyítás” c. doktori disszertációjának téziseiben a szakértői vélemények hiteltérdemlősége általános szempontrendszerének kidolgozásának igénye még mindig javaslatként szerepel.⁹ Ekként, a definiálás feladata továbbra is adott a tudomány és szakma számára.

2. Hiányzik a szakértői véleményekkel szemben támasztott egységes, általános, pontosan definiált követelményrendszer.

A szakvélemények értékmérőiként alkalmazott fogalmak tisztázatlanságából egyenesen következik az is, hogy a szakvéleményekkel szemben támasztott jogi- és szakmai követelmények nem határozhatóak meg teljes pontossággal, ill. nem rendszerezhetőek. Ebből adódóan a büntetőeljárás alanyai nincsenek abban a helyzetben, hogy a szakértői vélemény megfelelőségét egységes kritériumok alapján ítélik meg.

3. A szakértői módszerek egy része esetében tudományos-, szakmai megalapozottság vitatható.

A szakértői vélemények helyességének megállapítása a büntetőeljárás szervezeti és individuális alanyai számára – a szakkérdés megválaszolásához szükséges szakértelem híján – komoly kihívást jelent. A szakértővel és a szakértő szakmai megállapításával szembeni vakhit megengedhetetlen, mivel nagy kockázatokat rejt magában: a szakértő tévedése helytelen ítélethez vezethet. Amellett, hogy a még a legképzettebb, legnagyobb tapasztalattal rendelkező szakértő is tévedhet, Katona Géza szerint: „Növekvő számban jelentkeznek olyan állítólagos tudósok, önkinevezett szakemberek, akik feltűnési vágyból, közvetlen, vagy közvetett anyagi haszon reményében tisztázatlan jellegű, objektíve követhetetlen módszereket alkalmazó szakismeretekkel vállalkoznak büntetőeljárásbeli feladatok megoldására, múltbeli jelenség megmagyarázására, jövőbeni következmények prognosztizálására.”¹⁰

⁷ Tremmel, Flórián: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai? Studia Juruduca Auctoritata Unoversitatis Pécs Publicata. 71. p. 32

⁸ Erdei, Árpád: i.m. p. 103

⁹ Kármán, Gabriella: Kriminalisztikai szakértői bizonyítás. Doktori Értekezés Tézisei. Budapest 2018. p. 20

¹⁰ Katona, Géza: A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be. tükrében. Magyar Jog 2004/9. 528. p.

A társadalom fejlődése már régóta olyan szintet ért el, amelyben csak a tudományosan megalapozott jogi normákkal szabályozott bűnüldözési rendszer bizonyulhat hosszú távon is eredményesnek.¹¹ Ekként, a szakértői módszerek tekintetében általánosságban a tudományos elvekhez való ragaszkodást kell alapfeltételként szabnunk. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az olyan szakértői diszciplínák esetében, ahol a szakértői vizsgálat lépései nem objektivizálhatók, és a szakértő szubjektuma, tapasztalata kerül előtérbe a szakértői vizsgálat során – a szakterület sajátosságai okán (p. becslés, kézírásvizsgálat, vagyonszakértői vizsgálatok, stb.) – a „tudományosság” kritériumrendszerének való megfelelés nehezen kérhető számon. Ennek ellenére, sőt tán éppen emiatt szükségesnek mutatkozik egy olyan egységes feltételrendszer kialakítása, amely szakterületektől függetlenül támpontul szolgálhat a jogalkalmazó számára annak a kérdésnek a megítélése során, hogy a szakértő által alkalmazott módszer tudományos és/vagy szakmai szempontból kifogásolható-e, azaz végső soron segíti annak eldöntését, hogy a szakvélemény következtetésben bízhat-e vagy sem.

A hibás szakvéleményekre alapozott justismordok először az angolszász területen keltették életre a büntetőeljárás alanyainak igényét arra, hogy a szakértői vizsgálati módszerére vonatkozóan a lehető legpontosabb ismeretek birtokába jussanak. E körben megjelent az elvárás arra vonatkozóan, hogy a szakértői módszerek esetében megállapítható legyen, hogy

- alkalmasak-e az adott szakkérdés megválaszolására,
- mennyire pontosan képesek azt megválaszolni,
- melyek a módszer a korlátai,
- megismételhetőek-e az adott vizsgálatok a helytállóság bizonyítása érdekében, illetve, hogy
- az adott tudományterület képviselői mennyire ismerik el a módszert az adott szakmai kérdés megválaszolására alkalmasnak, mennyire tartják megbízhatónak.

A vonatkozó nemzetközi szakirodalom fényében tényként kell elfogadnunk, hogy bizonyos szakértői módszerek esetében a fenti szempontok nem ismertek, illetve nem kellőképpen igazoltak. Ez egyértelműen az adott szakterületek körébe tartozó szakvélemények megbízhatóságát csökkenti. Kutatásaim és szakmai tapasztalatom azonban azt igazolják, hogy az egyes módszerek bizonytalanságait, korlátait a hazai jogalkalmazás figyelmen kívül hagyja. Az egyes szakértői diszciplínák konkrét módszereit természetesen kizárólag az adott tudományterület és szakterület validálhatja, a jogalkalmazónak azonban képesnek kell lennie arra, hogy a módszer bizonytalanságát – az arra utaló jelekből – felismerje.

4. Hiányzik a szakértői módszer tudományos-, szakmai megfelelőségének jogalkalmazó általi vizsgálatát lehetővé tevő szempontrendszer kialakítása.

Bár a szakvélemény szakmai tartalmát a jogalkalmazó - különleges szakértelem hiányában – nem képes maradéktalanul megítélni, vannak olyan szempontok, amelyek vizsgálatával a szakértői módszer iránti bizalom vagy éppen a kételkedés a jogalkalmazóban kialakulhat. A módszer vizsgálatára kialakított egységes szempontrendszer egyfajta „cheklistként” segítheti a büntetőeljárás alanyait – legfőképp a bírót – a szakvélemény megbízhatóságának vizsgálata során. Egy ilyen kritériumrendszer arra ösztönözheti az egyes szakterületek képviselőit, hogy módszereik helyességét, pontosságát, korlátait és lehetőségeit teszteljék, eredményeiket közzétegyék, egységes szempontok alapján a jogalkalmazás számára közzétegyék. Ez a folyamat bizonyosan a szakértői vélemények minőségének javulása és az adott szakterületek képviselői által készített szakvélemények iránti bizalmi mutatók növekedése irányába hatna.

¹¹ Katona, Géza: i.m.(2002): p. 29

5. A szakértői vélemények aggálytalanságát/hiteltérdemlőségét (lehető legmagasabb minőségét) biztosítani kell(ene).

Az utóbbi évtizedekben általánossá vált, hogy minden termék és szolgáltatás tekintetében az elérhető legmagasabb minőség az elvárás. A „minőség“, mint koncepció a szakértői bizonyítással összefüggésben is megjelent – külföldön és és itthon egyaránt. A minőségre való törekvés, illetve a szakértői vélemények bizonyítási rendszerben elfoglalt speciális szerepe, továbbá a szakértői tevékenységre vonatkozó kritikus hangok felerősödése egyaránt a szakértői tevékenység és a szakértői bizonyítás minőségügyi szempontú megközelítésének igényét támasztják alá.

Az új szakértői törvény¹² (a továbbiakban. Iszktv.) megalkotásával a jogalkotó kimondottan a szakértői munka minőségét kívánta előremozdítani, ugyanakkor - bár a jogszabály számos minőségügyi szempontból jelentős változtatást vezetett be – számos kérdőjel maradt a nyomában, a minőségügyi szempontból elvárható garanciális elemek egy része továbbra sem épült be a rendszerbe. Ekként az áhított szakértői minőségbiztosítás - mint a szakértői tevékenység és a szakvélemény magas színvonalát biztosító rendszer - egyelőre nem vált realitássá.

E körben fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy az Európai Unió a tagországok számára követelményként előírt, büntető igazságszolgáltatásuk iránti kölcsönös bizalom növelését abban látja, hogy az együttműködésben résztvevő államok mindent megtegyenek annak érdekében, hogy a bizonyítási eszközök a lehető legmagasabb szintű minőséget képviseljék.¹³ Ez a „legmagasabb minőség” témámra vetítve azt követelményt testesíti meg, hogy a szakvélemények megbízhatósága, hitelessége tekintetében ne merülhessen fel kétely.

Véleményem szerint a szakértői vélemény hiteltérdemlősége, a hiteltérdemlőség egyes feltételei és a szakértői minőségügy/minőségbiztosítás szoros összefüggésben vannak egymással. Továbbmenve, meggyőződésem szerint a szakértői vélemény bizonyítási eszközkénti felhasználásához szükséges kritériumrendszer képezi a szakértőkre vonatkozó minőségügyi („minőségbiztosítási”) rendszer alapját. Ez alapozza meg a minőségügyi megközelítés alkalmazását egy jogtudományi doktori értekezésben is.

Általánosságban elmondható, hogy valamennyi minőségügyi („minőségbiztosítási”) rendszernek az az alapkérdése, hogy mit értünk azon a „minőségen” vagy „minőségi szinten”, amit a rendszer elvár az adott szolgáltatástól vagy terméktől. A szakértői tevékenységre vetítve a szakértői minőségügy („szakértői minőségbiztosítás”) alapfeladata meghatározni, milyen követelményeknek kell megfelelnie szakértői működésnek és annak végtermékének: a szakvéleménynek. Meglátásom szerint a minőségügyi rendszer elvárhatósági alapja a szakvélemény hiteltérdemlősége, a minőségbiztosítás lépései pedig a hiteltérdemlőség biztosítékai.

Figyelembe kell venni, hogy a szakértői minőségbiztosításnak csak a keretei adhatók meg általánosságban, hiszen a konkrét szakterületek minőségirányítását és minőségbiztosítását csak az adott szakterület teremtheti meg. Ekként, általános szakértői minőségirányítás/minőségbiztosítás nem létezhet, megvalósítható ugyanakkor a szakértői minőségügyi rendszer általános szintje, a szakértői tevékenységre és a szakvéleményekre

¹² 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről

¹³ bővebben lásd: Törő, Andrea: Bizonyíték-transzfer az európai bűnügyi együttműködésben - különös tekintettel az európai nyomozási határozatra. Phd Értekezés 2014.

vonatkoztatott minimum minőségügyi feltételrendszer, amely ekvivalens a szakértői vélemény hiteltérdemlőségét megalapozó követelményekkel. Ez az egyedi, szakterületek és módszerek szintjére lebontott minőségügyi rendszerrel karöltve tudja kielégíteni a minőségügyi elvárásokat. A két szintet nevezhetjük a szakértői minőségbiztosítás általános és speciális szintjének. A dolgozat kizárólag az általános szintre fókuszál.

I.2. A kutatás célja

Az értekezés alapcélja akként foglalható össze, hogy fel kívánja tárni a szakértői vélemény megfelelésének, büntetőeljárásbeli bizonyítékkénti felhasználhatóságának kritériumrendszerét. Ezen feltételrendszerrel összefüggően célja a dolgozatnak a fogalmak pontos tartalmának megállapítása is. A dolgozatban bizonyítani kívánom, hogy a szakértői véleményekkel kapcsolatos jogi-, szakmai elvárások összefoglalására a „a szakértői vélemények hiteltérdemlősége“ fogalom a legalkalmasabb.

Ahhoz, hogy a hiteltérdemlőség pontos fogalma meghatározható legyen, a hiteltérdemlőséget alkotó egyes feltételek feltárása, tartalmuk meghatározása szükséges. E körben kiemelt jelentősége van annak is, hogy az azonosított feltételek teljesülését miként lehet biztosítani, illetve fennállásukat hogyan lehet ellenőrizni. Meggyőződésem szerint e szempontok biztosítása lényegét tekintve maga az „általános“ (tehát nem szakterületi) szakértői minőségbiztosítás. Ezen alapfeltevés alapján a dolgozatban a szakértői véleményre vonatkozó elvárásokat és azok teljesülésének biztosítékait, teljesülésül ellenőrzésének módját a szakvélemény egyes tartami egységei szerint tárgyalom, majd az azonosított kritériumokat a szakértői vélemény értékmérőiként alkalmazott fogalmak alá rendelem. Végezetül az értekezésben meghatározom e definíciók egymáshoz való viszonyát, felépítve ekként a szakvélemények hiteltérdemlőségének komplex modelljét.

A hiteltérdemlőség kritériumain belül a szakértői módszerek megfelelésének vizsgálatára különleges hangsúlyt kívánok fordítani. Célom egy olyan elvárás-rendszer kimunkálása, amely segítheti a jogalkalmazót a módszer alkalmasságának, megbízhatóságának megítélése során.

A dolgozat a bűnüldöző és igazságügyi szervek bizonyítási gyakorlatát is támogatni kívánja, különösképp azáltal, hogy a disszertáció megkísérli felállítani a szakértői vélemények megfelelő minőségének megítélése szempontjából releváns kritériumokat. A dolgozat hozzá kíván járulni a szakértői tevékenységgel összefüggő elméleti, gyakorlati, tudományos, eljárásjogi problémák megoldásához, a bizonyítási nehézségek okainak feltárásához, az aggályok kiküszöböléséhez, a jogszabályi környezet valamint a szakértői rendszer struktúrájának szükség szerinti korrekciójához illetve fejlesztéséhez.

Töreksem olyan javaslatok megfogalmazására, amelyek a szakértői munka objektív minőségi javulását eredményezhetik, illetve erősíthetik a szakértői tevékenység iránti társadalmi bizalmat.

A dolgozat egyes - különösen a minőségügyi rendszer egyes elemeire vonatkozó – megállapításait a büntetőeljárás keretein kívül is alkalmazhatónak tartom, ugyanakkor előrebocsátom, hogy a bizonyítási eljárási szempontok, igények feltérképezése során kizárólag a büntető igazságszolgáltatás igényeire fókuszáltam, és a minőségügyi szemléletmódot is a büntetőeljárásban bizonyítás szabályai-elvárásai determinálták. A dolgozatban a jogi szempontú megközelítés minden esetben hangsúlyosabb, és előnyt élvez a minőségügyi

szemlélethez képest, ezáltal biztosított, hogy az értekezés az interdiszciplináris jogtudományi-kriminálisztikai dolgozatok tudományterületi határait ne lépje át.

Utóbbi megállapítás indikálja azt is, hogy nem célja a dolgozatnak az egyes szakértői szakterületeken alkalmazott konkrét szakértői diszciplínák és e szakterületek módszereinek szintjén vizsgálandni. Ezt a feladat elvégzésére meggyőződésem szerint minden esetben az adott szakterület képviselői hivatottak, a saját tudományterületük és szakmájuk törvényszerűségeit, szakmai- illetve tudományos lehetőségeit/korlátait figyelembe véve.

II. A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE

II.1. Kutatási módszer

Összességében a szakértői működést, a szakértői bizonyítás elméletét és gyakorlatát egy újszerű megközelítésen alapuló, kritikai elemzésnek kívánom alávetni. A megközelítés újszerűsége a jogi- és minőségügyi megközelítés együttes alkalmazásában rejlik. Az elemzett kérdéskörben célkitűzésem megalapozott elméleti és gyakorlati következtetések levonása, a bizonyítás egyes fogalmainak tartalmi koherenciájának megteremtése, a szakértői tevékenységre vonatkozó szabályok és bizonyítás fejlesztésével kapcsolatos tudományos ajánlások, a bizonyítási eljárásban hasznosítható javaslatok kimunkálása.

A kriminálisztika egyfelől a megismerés általában alkalmazható módszerei, másfelől a hitelesség követelménye, a büntetőeljárásjogi előírások által felállított korlátok között igyekszik az összhangot megteremteni. Ez az alapja annak a felfogásnak, amely szerint a kriminálisztika voltaképpen a büntető eljárásjog módszertana. Magam részéről e módszertani alapelveket elfogadva kifejezetten a büntetőeljárás jog és kriminálisztika metszéspontjába helyezem a disszertációt a tudományterületi besorolás szempontjából azzal a – már említett - kitételrel, hogy a dolgozat a minőségügyi területet érintő részkérdésekben kifejezetten a műszaki-, igazgatás-, menedzsment- és a természettudományok eredményeit is adaptálja, ugyanakkor a dolgozat nem lép ki a jogtudomány területéről.

A kutatás módszere igazodott a feldolgozott téma interdiszciplináris természetéhez. A kutatásban történeti, elméleti és empirikus elemzéssel komplex feltárási-, közelítési módszerek alkalmazásával biztosítható a téma logikus, teljességre törekvő kifejtése.

Kutatásom a tudománytörténeti előzmények feldolgozása mellett a hatályos joganyag kritikai elemzését is feladatának tekintette. A dolgozatban különös hangsúlyt fektettem a jelenlegi bizonyítási gyakorlat elemzésére is.

A disszertáció elkészítése során alkalmazott kutatási módszer volt a szakirodalom-feldolgozás, a külföldi és hazai jogtörténeti, jogszabályi anyag, illetve a hazai bűnügyi tárgyú jogszabályok feldolgozása, a szakértői vizsgálatokra vonatkozó jogi-szakmai szabályok feltárása, azok nemzetközi összehasonlító elemzése. Minthogy a szakértői módszerrel kapcsolatos kérdések, a szakvélemény megbízhatósága, a szakértői hibák kiküszöbölése külföldön állandó tudományos és jogpolitikai diskurzus tárgya, a felhasznált szakirodalom több, mint 2/3-át külföldön, idegen nyelven megjelent közlemények teszik ki.

A büntetőeljárásjogi, kriminálisztikai és minőségüggyel foglalkozó szakirodalom elemzése, a feldolgozása, a szakértői bizonyítással kapcsolatos modernkori kihívások, megnövekedett elvárások áttekintése és elemzése nem korlátozódott a hazai szakirodalomra. Az értekezés

jelentős része idegennyelvű szakirodalom feldolgozásának alapul. A magyar jogi környezetet egyrészt a Visegrádi Négyek államainak szabályozásával vettem össze. Ennek indoka adódik a földrajzi közelségből, a hasonló jogi gyökerekből. A dolgozat elkészítése során támaszkodtam az amerikai-angol jogterület stratégiai fontosságú elemző tanulmányainak kutatási eredményeire, szakirodalmára. A szakértőkre, szakértői véleményekre vonatkozó normák mélyreható elemzése során különös figyelmet fordítottam a bűnügyi együttműködés kiemelkedő jelentőségű joganyagára, az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” Koncepcióban¹⁴ megfogalmazott célokra és elvárásokra, továbbá a szakértői tevékenység irányait befolyásoló hazai, nemzetközi és európai szervezetek tevékenységére.

A disszertáció elkészítése során külföldi és hazai jogeseteket is feldolgoztam.

Az értekezés elkészítése során empirikus módszereket is alkalmaztam. Ennek keretében különböző szakterületeken elkészített szakértői véleményeket tanulmányoztam át, konkrét büntetőügyek aktáit elemeztem. A gyakorlati problémák feltérképezésében segítségemre voltak a bűnügyi tudományok területén tapasztalattal rendelkező bírakkal, ügyészekkel, ügyvédekkel, nyomozókkal, a gyakorlati tapasztalattal rendelkező felsőoktatási oktatókkal valamint a szakértőkkel folytatott konzultációk. A dolgozat elkészítése során sokat merítettem a saját ügyvédi tevékenységem során tapasztaltakból. A szlovák és cseh szakértői rendszer mélyebb megismerése érdekében 2017 szeptember – 2018 február között a brünni Masaryk Egyetem által szervezett, kifejezetten a Szlovákiában és Csehországban praktizáló igazságügyi szakértőknek szóló többnapos, kreditpontos képzésen vettem részt Prágában és Brünnben, amelyet sikeresen abszolváltam. A kurzus során a szlovák és cseh szakértőkkel, egyetemi oktatókkal folytatott konzultáció szintén formálta az értekezés tartalmát.

II.2. Az értekezés felépítése

A kutatási téma interdiszciplináris jellegéből következően a disszertáció alapvetően egyenként is értelmezhető, azonban szorosan egymásra épülő, egymásra ható tartalmi egységből épül fel. A dolgozat fent részletezett céljai alapvetően meghatározza az értekezés struktúráját, a tárgyalt kérdéskörök sorrendjét.

Az értekezés felépítését alapjaiban határozta meg az általam választott jogi-minőségügyi megközelítésmód.

Az értekezés céljának, módszerének ismertetését tartalmazó I. fejezetet a büntetőeljárásbeli elméleti alapfogalmakat ismertető II. fejezet követi.

A bizonyítás és szakértői tevékenység összefüggéseit, a szakértői tevékenység és a büntetőeljárás alapelveinek metszéspontjait, továbbá a szakértőkre vonatkozó jogi szabályozás történeti vázlatát, a szakértői rendszer alapvető jellemzőit bemutató fejezet tartalmazza (III. fejezet). Ugyanebben a fejezetben rövid nemzetközi kitekintés is található a szakértői tevékenységre vonatkozó szabályozásról.

A szakértői tevékenység minőségével szembeni fokozott igények az 1990-es években az Amerikai Egyesült Államokból indultak ki, így a IV. fejezet ezen folyamat legfontosabb állomásainak bemutatásával indul, amit az ennek nyomán Egyesült Királyságban is lezajlott reformtörekvések ismertetése követ. Ebben a fejezetben ismertetem részletesen a szakértői

¹⁴ „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelés – A Tanács következtetései.
<https://nzszzk.gov.hu/content/nemzetkozi-kapcsolatok/efsa2020hun.pdf>

tevékenység színvonalának növelése, illetve az európai unió tagállamai közötti együttműködés szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró, a bizonyítékok iránti kölcsönös bizalom érdekében tett erőfeszítéseket, továbbá a szakértői rendszer hazai reformkísérletét.

Az értekezés egyik központi része a V. fejezet, amely a hazai szakértői tevékenység minőségügyi megfelelőségének biztosíték-rendszerét tekinti át, a követelmények mélyreható elemzésétől a szükséges kritériumok biztosításán át egészen a minőségi kontroll-mechanizmusokig. Az értekezés további fejezeteinek terjedelméhez képest ez a tartalmi egység jóval bővebb. A fejezetek arányos hossza iránti igényt ugyanakkor felülírta az az általam messzemőkgig szem előtt tartott szempont, hogy a szakértői vélemények minőségügyi szempontból legjelentősebb kérdéseit egy tartalmi egységben mutassam be.

A dolgozat e körben meghatározza a szakértő személyére vonatkozó minőségi kritériumokat, mélyrehatóan elemzi a szakvélemény módszerét és következtetését. A fejezet részletesen ismerteti a szakértői tevékenység kontroll-lehetőségeit, ezen belül a szakvélemény jogalkalmazói értékelésének lehetőségeit, korlátait, módszereit.

Az VI. fejezet a szakvélemények vonatkozásában alkalmazott értékmérő szakkifejezések vizsgálatával indul, majd ezek rendszerezése, egységesítési kísérlete következik. Ezt követően a dolgozat egyik fő célkitűzésének megfelelően a szakvélemények hiteltérdeplőségi modelljének felvázolására kerül sor, amely alapvetően az V. fejezet kutatási eredményeire támaszkodik.

A disszertáció VII-VIII. fejezetében az értekezés záró gondolatait összegzem magyarul és angolul.

III. TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

III.1. A szakértői tevékenységgel kapcsolatos elvárások szigorodása

III.1.1. A tudományosság iránti igény alapjai

Mind az angolszász, mind a kontinentális gondolkodás és fogalomrendszer egyetért abban, hogy a bűnüldözés tudományosan megalapozott tételei, módszerei a természet- és társadalomtudományok (azon belül a viselkedéstudományok) körébe tartozó diszciplínából erednek és kerülnek továbbfejlesztésre.¹⁵ A bűnüldözés (a kriminalisztika), mint tudomány térnyerése és elfogadottsága bizonyítja egyrészt a (civilizált) társadalmak hajlandóságát arra, hogy a problémák megoldásában – szemben a századokkal előtti tudománytalansággal, babonákkal – a tudományra és a technológiára támaszkodják, másrészt abbéli meggyőződését, hogy a tárgyi bizonyíték és a gyakran hozzá kapcsolódó szakértői vélemény minden más bizonyítéknál és vallomásnál nagyobb bizonyító erővel rendelkezik.¹⁶ A bűnüldözés tudományában meghatározó elem a természettudományokból ismert összefüggések, szabályszerűségek hasznosítása a konkrét jogi esetekre.

¹⁵ Tremmel, Flórián – Fenyvesi, Csaba – Herke, Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus. Budapest – Pécs. 2009. p. 442

¹⁶ Uo.

A szakértő megismerési tevékenységének kereteit a különleges szakértelme adja meg. A megismerés módszere maga a szakértői vizsgálat és annak metodológiája. A szakértői megismerés módszerei nem függetlenek a szaktudományok módszereinek fejlődésétől, sőt, leginkább azok által determináltak.

Szántó I. József szerint az igazságügyi szakértőnek szükséges, de nem elégséges feltétele, hogy különleges szakismeretekkel rendelkezzen; ezen túl „szakértői ismeretekkel” is rendelkeznie kell és meg kell felelnie az igazságügyi szakértőkkel szemben támasztott jogszabályi követelményeknek.¹⁷ Emellett kiemeli, hogy a szaktudáson kívül a szakértői ismeretanyag nemcsak a jogi ismereteket foglalja magában, hanem egy szélesebb körű, interdiszciplináris ismeretanyagot is, „olyan tudományágakat, amelyek különféle területeken egyaránt alkalmazást nyernek (matematika, mérésstan, rendszerelmélet, azonosítás-elmélet, informatika stb.)”¹⁸.

A társadalom fejlődése már régóta olyan szintet ért el, amelyben csak a tudományosan megalapozott jogi normákkal szabályozott bűnüldözési rendszer bizonyulhatott hosszú távon is eredményesnek – írja Katona Géza.¹⁹

A junk science „tudománytalan tudomány”) fogalom az 1980-as évek végén – 1990-es évek elején jelent meg az angolszász irodalomban. Peter Huber így fogalmaz: „A „bóvli” tudomány a valódi tudomány tükörképe, sok a közös bennük de lényegüket tekintve eltérőek. A büntetőügyekben hozott téves ítéletek tényezői között a szakemberek általában a „junk science” jelenségét. A „bóvli tudomány” fogalma általánosan ekként definiálható: szokatlan, invalid, megbízhatatlan tudomány, amelynek módszerei a releváns tudományos közösségen belül nem leltek elfogadásra.”

III.1.2. A szakértői vélemények elfogadhatóságára vonatkozó elmélet kialakulása az angolszász jogterületen

III.1.2.1. A szakértői tevékenység kihívásai az Amerikai Egyesült Államokban

Az amerikai igazságszolgáltatási rendszerben a 20. század első felében a szakértői vélemények elfogadhatóságának elmélete 1923-ban Frye v. United States ügyből indult ki. A Frye-teszt alapján a szakvéleménynek nemcsak relevánsnak kell lennie - mint ahogy azt a korábbi előírás megkövetelte -, hanem az alapul fekvő tudományos elméletnek „általános elfogadottsággal” kell bírnia a szakmán belül. A Frye-tesztet az új tudományos elméletek és módszerek alkalmazásának esetére hozták létre, célja az volt, hogy a jogkérdésben történő döntést ne befolyásolhassa egy nem bizonyított hitelességű innováció.²⁰

1993-ban az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága fontos határkövet rakott le, amikor a Daubert v. Dow Pharmaceuticals ügyben kimondta, a bírónak a szakértői vélemény megbízhatósága tekintetében a bírónak vizsgálnia kell, hogy

¹⁷ Szántó I. József: A szakértői bizonyítás alapjai. Dunatrend-Press, Budapest, 1999. p. 3.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Katona, Géza: i.m.(2002): p. 29

²⁰ Hoge, Steven K. – Grisso, Thomas: Accuracy and Expert Testimony. Bulletin of American Academy of Psychiatry Law. Vol. 20. 1992/1. p. 69

- *a szakértői technikát, illetve az annak alapjául szolgáló elméletet tesztelték-e,*
- *illetve az tesztelhető-e;*
- *a módszert vagy az alapjául szolgáló elméletet publikálták-e lektorált szaklapban;*
- *meghatározták-e a technika vagy a módszer hibaarányát az alkalmazás során és vannak-e a technikai folyamat ellenőrzésének standardjai;*
- *milyen a szakterület elfogadottsága a tudomány képviselői részéről.*²¹

Az amerikai bizonyítási jogban kiemelt szerepet tulajdonítanak a General Electric Co. v. Joiner ügyben született ítéletnek is a megbízhatóság kérdéskörében.²² Döntésében a bíróság világosan kimondta, hogy a bíró „kapuőr” funkciójára figyelemmel fel van rá hatalmazva, hogy teljes egészében kizárja a bizonyítékok közül azt, amely vonatkozásában kiderült, hogy nem megbízható módszertanra alapított.

A szakértői vélemények elfogadhatósága tekintetében a következő fontos Legfelsőbb Bírósági döntés a Kumho Tire v. Carmichael ügy volt.²³ Ebben az ítéletben a bíróság kimondta, hogy a Daubert elveket valamennyi szakértői véleményre alkalmazni kell, nem csak a tudományos alapon nyugvó szakvéleményekre. A nagyobb részt szakmai tapasztalaton nyugvó módszerek esetében a Daubert-tesztnek rugalmasabbnak kell lennie.²⁴ A Kumho-ügy felhívta a szakértők figyelmét, hogy egyes szakterületeken az alkalmazott módszer nem kellően alapos kutatásokon és nem megalapozott elveken alapul.

A Daubert-triász ítéletei (Daubert v. Merrel Dow Pharmaceuticals, General Electric v. Joiner, Kumho Tire v. Carmichael) tehát kísérletet tettek a szakértői vélemények színvonalának növelésére, és megkísérelték a „junk science” („tudománytalan tudomány”) száműzését a szakértői vélemények köréből.

A Daubert-ügy és a hozzá kapcsolódó döntések nagyon fontos precedenst teremtettek a szakvélemények elfogadhatósága szempontjából. A Legfelsőbb Bíróság által megfogalmazott standardokat kezdték alkalmazni a polgári perekben a felperesek által benyújtott szakvélemények megkérdőjelezésére.²⁵ A Daubert-kritériumok jelentősége iránti lelkesedés akkor csillapodott le, amikor kiderült, hogy míg a bíróságok a polgári perekben következetesen alkalmazzák a Daubert-kritériumokat, büntetőügyekben csak kivételesen fordul elő, hogy ezek alapján a vád szakértője által készített szakvéleményt zárjanak ki a bizonyítékok közül.²⁶ A büntetőügyekben általános volt, hogy ha a védelem a Daubert kritériumokra hivatkozott egy szakvélemény kapcsán, a bíró következetesen a vádhatóság által igénybe vett szakértő javára döntött e kérdésben.²⁷ Egy tanulmány egyenesen aggasztónak minősítette a helyzetet, megállapítva, hogy kétséges, hogy a Daubert-standardot és Szövetségi Bizonyítási Törvényt (Federal Rules of Evidence, a továbbiakba: FRE) 702. szakaszát helyesen alkalmazzák a büntetőperekben, mivel a polgári perekben sokkal gyakrabban zárja ki a bíróság a bizonyítékok

²¹ Daubert v. Merrel Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993)

²² General Electric Co. v. Joiner, 522 U.S. 136 (1997).

²³ Kumho Tire Co Ltd. v Carmichael 526 U.S. 139 (1999)

²⁴ Uo.

²⁵ Risinger, Michael D.: Navigating Expert Reliability: Are Criminal Standards of Certainty Being Left on the Dock? 64 Albany Law Review 2000. p. 112

²⁶ Uo.

²⁷ Például: State v. Peters, 192 Wis. 2d 674, 534 N.W.2d 867 (Ct. App. 1995), Spencer v. Com., 240 Va. 78, 393 S.E.2d 609 (1990). Phillips By and Through Utah State Dept. of Social Services v. Jackson, 615 P.2d 1228 (Utah 1980)

közül a szakértői véleményeket ezen elvek alapján, de meglepő módon büntetőügyekben alig következett be változás a korábbi gyakorlathoz képest.²⁸

A Nemzeti Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa (National Research Council of the National Academies) 2009-ben tette közzé a jelentését A forenzikus tudományok megszilárdítása az Egyesült Államokban: Az előttünk álló út” („Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward”) címmel (a továbbiakban NRC-jelentés), amely megállapította, hogy a Daubert-teszt alkalmazása Janus-arcú: ha a védelem hivatkozik arra, hogy a szakvélemény ellentétes a Daubert-elvekkkel, a bíróság általában elveti az indítványt, ám ha a vád hivatkozik a kritériumokra a védelem szakértője által készített vélemény kapcsán, akkor általános, hogy a bíró elfogadva ezt az érvet, kizárja a védelem szakértőjét.²⁹

Az elmúlt években a szakértői vélemények megbízhatóságát NRC-jelentésen túl is újabb és újabb tudományos kutatások vizsgálták. A The Justice Project, Amerikai Forenzikus Tudományok Akadémiája, Elnök Tudományos és Technikai Tanácsadóinak Tanácsának ajánlásai fontos források a témakörnek. Eredményeik elemzése alapján megállapítható, hogy önmagában a Daubert-teszt nem volt képes a szakértői vélemények színvonalának növelésére ösztönözni a szakértői közösséget, mégis – a hivatkozott kutatási jelentésekkel együttesen – világszerte hatást gyakoroltak a szakvélemények megbízhatóságának megítélésére.

III.1.2.1. A szakértői tevékenység kihívásai Angliában és Wales-ben

A Court of Appeal is felismerte azt, hogy a szakvéleménynek megbízhatónak kell lennie ahhoz, hogy alkalmas legyen arra, hogy az esküdtszék figyelembe vegye. Ugyanakkor az elsőfokú bírónak kevés iránymutatása van ahhoz, hogy az elfogadhatóság kérdésében dönten tudjon. Az elmélet és a gyakorlat körében már megelőzően széles körű egyetértés volt a szakértői bizonyítékok vizsgálatának új alapokra helyezéséről annak érdekében, hogy csak megbízható bizonyítékokat vegyenek figyelembe az esküdtek.³⁰ A Bizottság megállapította, hogy a szakvélemények kritika nélküli elfogadása („laissez-faire attitűd”), illetve a jelenlegi keresztkérdezési rendszer önmagában nem nyújt kellő védelmet a megbízhatatlan szakvéleménnyel szemben.³¹

A Bizottság megítélése szerint a lehetséges megközelítések közül a Daubert típusú megbízhatósági teszt a legalkalmasabb a megbízhatatlan szakvélemények kizárására.³²

A konzultáció résztvevői általában kedvezően fogadták az új megbízhatósági teszt, illetőleg a kapcsolódó iránymutatások alkalmazásának a bevezetését. Egyetértésük mellett szóltak fenntartásaikról is, hangsúlyozták a szakértők és/vagy a bírák képzésének fontosságát, a teszt rugalmas, indokolt esetekre korlátozódó alkalmazását, valamint figyelmeztettek a gyakorlati nehézségekre. A kevés ellenzők egyike, a Forensic Science Service szerint a teszt alkalmazása esetről estre a biztosnak tartott módszerek megkérdőjeleződéséhez vezetne, a bírák szakmai

²⁸ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review. http://ag.ca.gov/meetings/tf/pdf/Justice_Project_Report.pdf p. 9 [2017.12.28.]

²⁹ NRC-jelentés p.96

³⁰ Grósz, Tamás: A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. Belügyi Szemle, 2013/1-2. p. 11

³¹ Edmond, Gary: Is Reliability Sufficient? The Law Commission and Expert Evidence in International and Interdisciplinary Perspective. The International Journal of Evidence & Proof. Vol. 16. Issue 1. 2012 p. 26

³² The Law Commission, The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales - A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability - A Consultation Paper, London, 2009. p. 47

továbbképzése felesleges és nem praktikus.³³ Egy másik kritika arra mutatott rá, hogy a teszt hatékony alkalmazásához nem elégséges, ha a bírák csupán passzív módon, az alapokra szorítkozva próbálnák megérteni a felmerülő szakkérdéseket.³⁴

Az Egyesült Királyság Igazságügyminisztériuma 2013-ban tette közzé „Report on the implementation of Law Commission proposals” című dokumentumát, amely kihangsúlyozza a szakértő vélemények megbízhatóságának vizsgálatára vonatkozó előírások felállításának fontosságát a büntetőügyekben.³⁵ Ugyanakkor a javaslatokat szinte teljes egészében elvetette, a megbízhatósági teszt kidolgozását elvetette. Azaz, a potenciálisan téves szakvéleményekben rejlő kockázatok felismerése mellett a szükséges konkrét lépésektől elzárkózott a kormányzat.

A fenti kihívások megoldására alkalmas kiindulási pontnak ítélik meg az NRC jelentés ajánlásai szerinti reformokat, amelynek az angol rendszerre való alkalmazhatóságát már bebizonyították.³⁶ Anglia és Wales Bíróságainak Elnöke³⁷ számos előremutató javaslatot fogalmazott meg a szakvélemények alapjául szolgáló tudományok megbízhatóságának megszilárdításával kapcsolatban.³⁸ A javaslat kiterjed azon kritériumok kidolgozására is, amelyek alapján a szakértői bizonyít felhasználhatósága eldönthető. Ez a lépés kiemelkedő jelentőségű a fennálló rendszer megváltoztatása szempontjából, ezen felül jelentősége van annak is, hogy elősegítsék, hogy a szakvélemény címzettjei (bíró, esküdtek) megfelelően értelmezni tudják a szakvéleményt, például úgy, hogy az alkalmazott tudományos módszerek alapjait a szakvéleménynek egyszerű, közérthető formában tartalmaznia kelljen.³⁹

A szakemberek egyetértenek abban, hogy a jelenlegi angol rendszer megújításra szorul, egyértelműen kijelentik, hogy a törvényszéki tudományok krízisben vannak, és a kiutat a tudományos és jogi közösség összefogásában látják.⁴⁰

III.1.4. A szakvéleményekkel szemben támasztott követelmények szigorodása a kontinentális jogterületen

Az elmúlt években a szakértői vélemények megfelelősége és megbízhatóságának biztosítása Európaszerte kiemelt szerepet kapott a jogalkotásban és a szakmai szervezetek tevékenységében is.

A DNS-profiloknak, az ujjnyomat-adatoknak és a gépjármű-nyilvántartási adatoknak a különösen a terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon

³³ The Law Commission, *The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales - A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability - A Consultation Paper*, London, 2009. p. 81

³⁴ Edmond, Gary - Roberts, Andrew: *The Law Commission's Report on Expert Evidence in Criminal Proceedings*, *The Criminal Law Review*, Sweet & Maxwell, London, 2011/1. p. 850

³⁵ www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/162168/law-commission-proposals-report.pdf [2017.12.05]

³⁶ <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2017/09/lcj-report-2017-final.pdf> [2017.12.29.]

³⁷ Lord Chief Justice of England and Wales

³⁸ www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2014/10/kalisher-lecture.expert.evidence.oct.14.pdf. [2017.12.29.]

³⁹ O'Brien, Eadaoin – Daeid, Niamh Nic – Black, Sue: *Science in the Court: pitfalls, challenges and solutions*. *Philosophical Transactions B.*, 2015. p. 5

⁴⁰ O'Brien, Eadaoin – Daeid, Niamh Nic – Black, Sue: *i.m.* pp. 1-7

átnyúló együttműködés megerősítéséről szóló, 2008. június 23-i 2008/615/IB, illetve 2008/616/IB prümi határozatok keretében született meg.⁴¹

A terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről szóló 2008/615/IB határozat végrehajtásáról szóló, 2008. június 23-i 2008/616/IB tanácsi határozat 7. cikkének (4) bekezdése (3) értelmében a tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket a többi tagállam számára hozzáférhetővé tett vagy összehasonlítás céljából átadott DNS-profilok sértetlenségének szavatolása érdekében, valamint annak biztosítására, hogy ezen intézkedések megfeleljenek olyan nemzetközi szabványoknak, mint az EN ISO/IEC 17025 szabvány.

Az Európai Unió Tanácsa a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/IB tanácsi kerethatározatával⁴² biztosítani kívánta, hogy a valamely tagállam akkreditált igazságügyi szakértői által végzett genetikai és daktiloszkópiai területen végzett laboratóriumi tevékenységek eredményét a bűncselekmények megelőzéséért, felderítéséért és kivizsgálásáért felelős hatóságok egyenértékűnek ismerjék el a bármely más tagállamban az EN ISO/IEC 17025 szabványnak megfelelően akkreditált igazságügyi szakértők által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményével. Az említett kerethatározat ennek elérése céljából előírja, hogy egy nemzeti akkreditáló testület akkreditálja a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértőket, amennyiben azok megfelelnek az EN ISO/IEC 17025 szabványnak. A Kerethatározat a tagállamoknak a DNS-profilok tekintetében 2013. november 30-t, a daktiloszkópiai adatok tekintetében 2015. november 30-t határozta meg végső határidőként a kerethatározatban foglaltak végrehajtására.

A kerethatározat követendő célként megfogalmazott elképzelése, hogy egyrészt olyan korszerű, világszínvonalú forenzikus infrastruktúrát kell létrehozni az Unió számára, amely alkalmas a különböző jogi és nem jogi intézkedésekkel összefüggő határokon átnyúló együttműködés támogatására, és egységesen magas minőségi színvonalat biztosít a forenzikus tudományokban, másrészt pedig az új technológiák és innovatív termékek kutatását és fejlesztését célzó beruházásokat kell eszközölni.

Az Igazságügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata (European Network of Forensic Science Institutes: a továbbiakban: ENFSI) szintén fontos műhelyként szolgál az ismeretek hatékony cseréjéhez, hiszen tevékenységével a minőségi minimumkövetelmények kidolgozását, a nemzetközi együttműködés elősegítését és a forenzikus közösség jelentős rendszerszintű igényeinek azonosítását célozza.

2011-ben az Európai Unió Tanácsa megszavazta a az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről, és azon belül egy európai forenzikus tudományos térség létrehozásáról és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről szóló következtetéseit.⁴³ A Tanács ezzel kifejezte ambícióját, hogy 2020-ig egy európai igazságügyi szakértői együttműködésen alapuló tudományos térséget hozzon létre, amelyben a büntetőeljárás adatok gyűjtésével, feldolgozásával, felhasználásával és nyújtásával kapcsolatos szakértői módszerek

⁴¹ Kovács Gábor, Nagy Klára: The Treaty of Prüm in the past and in the present. The regulation of biometric data exchanges in the EU, In: Keller Éva (szerk.) AAP 2015 Programme and Abstract Book: 24th International Meeting on Forensic Medicine Alpe-Adria-Pannonia. p. 56

⁴² HL L 322., 2009.12.9., 14. o.

⁴³ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf

egyenértékű minimumszabványok alapján zajlanak majd, elősegítve a köztük és a büntető igazságszolgáltatási rendszer közötti szorosabb együttműködést.⁴⁴

A stratégiai fontosságú dokumentumban legfontosabb célkitűzése, hogy a büntetőeljárás szempontjából releváns adatok gyűjtésére, feldolgozására, felhasználására és átadására vonatkozó tagállami előírások egyenértékűségének a tagállamok közötti elismerése terén meg kell erősíteni a bizalmat. Ennek az a feltétele, hogy a szakértői tevékenység valamennyi mozzanatát átláthatóvá kell tenni, közös minőségügyi előírásokat kell alkalmazni, amelyek biztosítják a jogalkalmazó számára, hogy az általuk használt adatok származási helyüktől függetlenül megfelelnek azoknak az előírásoknak, amelyeket saját joguk e tekintetében előír a szakértők számára.⁴⁵ Az egységes forenzikus térség elképzelése szerint az igazságügyi szakértők közös szabályok szerint végezhetik vizsgálataikat. A módszerek és eredmények standardizálása az egyes országok büntető igazságszolgáltatási rendszerei között szorosabb együttműködést, és így sikeresebb bűnügyi együttműködést tesz lehetővé. A vizsgálati eredmények egyenértékűségének elismerése biztosíthatja, hogy a jelenleg tapintható – nem elsősorban technikai és minőségbeli, hanem inkább garanciális természetű - különbségek miatt a más országban végzett eljárási cselekményt, és az abból származó bizonyítékot semmisnek nyilvánítsák.⁴⁶

2016 június 13-án a Tanács jóváhagyta következtetéseit és cselekvési tervét az európai igazságügyi szakértői együttműködési térség létrehozására irányuló további lépésekről.⁴⁷ A dokumentum hat pontba foglalja össze a Bizottság és a tagállamok feladatait az egységes európai forenzikus térség létrehozásához:

- *„Bevált gyakorlatokat”⁴⁸ tartalmazó kézikönyvek elkészítése az egyes igazságügyi szakértői szakterületekre vonatkozóan.*
- *A nyilvántartásokban szereplő szakértői vizsgálati adatok cseréjének ösztönzése, például a fegyverek és lőszer, a robbanóanyagok, valamint a kábítószer területén.*
- *Jártassági vizsgák és kollaboratív gyakorlatok szervezése az igazságügyi szakértői szakterületeken.*
- *Az igazságügyi szakértői szakma ismertségének növelése és képzések e területen a bűnüldözési és igazságügyi szakértői közösségek körében.*
- *Az igazságügyi szakértői szervezetek, illetve az igazságügyi szakértők szakmai ismeretei önkéntes alapon történő akkreditációjának előmozdítása.*
- *A szakértői vizsgálati adatok prűmi határozat alapján történő cseréjének ösztönzése és minőségük javítása.*

⁴⁴ Kovács Gábor: Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzeléséről In: Patyi András, Lapsánszky András (szerk.) Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére. 627 p. Budapest: Wolters Kluwer, 2014. pp. 335-345.

⁴⁵ Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzeléséről, és azon belül egy európai forenzikus tudományos térség létrehozásáról és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről, p. 3.

⁴⁶ Kovács, Gábor: Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzeléséről. In: Patyi András – Lapsánszky András (szerk.): Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. p.335.

⁴⁷ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf>

⁴⁸ A „bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyv” terminus a kézikönyv létrejöttében tudományosan megalapozottnak minősülő gyakorlatokra utal. A terminus használata nem jelenti azt, hogy a kézikönyvben szereplő gyakorlatok lennének az adott igazságügyi szakértői szakterületen kizárólag használt helyes gyakorlatok. Mivel az európai igazságügyi szakértői együttműködési térségről szóló 2011-es következtetésekből is ez a terminus szerepel, ezt a már ismert terminust alkalmazzuk a folytonosság jegyében.

Az ENFSI aktuális stratégiai terve⁴⁹ teljes mértékben összhangban van az EFSA2020 koncepcióval és a Cselekvési Tervben rögzített feladatokkal. A terv az alábbi feladatokat tűzi ki az intézmény és a tagság elé:

Támogatni az egységes európai szakértői térség létrehozását és a Cselekvési Tervben foglaltak megvalósítását. Ezen belül kiemelt fontosságúak azok a feladatok, ahol az ENFSI koordinátori szerepkört kapott:

- *bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyvek rendszeresítése*
- *az igazságügyi adatok cseréjének ösztönzése*
- *jártassági tesztek és továbbképzések koordinációja.*

A cselekvési terv értelmében az ENFSI-nek hatékonyan kell segítenie és támogatnia a szakértői közösséget, ezenfelül hatékony együttműködést kell kialakítani az ENFSI, a CEPOL, EUROPOL, EUROJUST, EA, ILAC, ICC, CEN/ISO, NIST/OSAC szervei között.⁵⁰

III.1.5. A szakértői tevékenység reformkísérlete Magyarországon

A szakértői véleményekkel szembeni megnövekedett elvárások hazánkban a 2010-es évek elejétől jelentek meg. A folyamatra természetesen hatottak a fent ismertetett nemzetközi tendenciák, a szakvélemények felhasználásának gyakorisága a polgári perekben és büntetőeljárásokban, stb.

Ha elfogadjuk azt a nézetet, miszerint a szakértőkről alkotott képet az elmúlt két évtizedben jelentősen befolyásolta a CSI-hatás is, mindenképpen említést érdemel az ún. Rezesová-ügy is a szakértők megítélésére gyakorolt hatása hazánkban.⁵¹

Az új tendenciák olyan minőségi változásokat idéztek elő a szakértői bizonyítással kapcsolatban, amelyek hazánkban is életre hívták e jogintézmény minden részletre kiterjedő, átfogó elemzését és újraszabályozását.

Az alapvető jogok biztosa 2014. júliusában áttekintette az igazságügyi szakértői eljárásokkal kapcsolatos visszasságok – elsősorban az eljárások elhúzódásának hátterét -, és a helyzet megoldásáért az igazságügyi miniszterhez fordult. A lépés előzményét az AJB-4921/2016.⁵² számú és AJB-512/2013.⁵³ számú ügyek jelentették.

A Kúria Elnöke 2014. március 14. napján meghozta a 2014.El.II.JGY.1/1-65. számú határozatát a joggyakorlat-elemző csoport felállításáról, amelynek tevékenységi körét „A szakértői

⁴⁹ ENFSI STRATEGIC PLAN 2017 – 2020 <http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/11/4.0-ENFSI-Strategic-Plan-2017-2020.pdf> [2017.12.20.]

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Eva Varholiková Rezešová 2012. augusztus 21-én hajnalban az M3-as autópályán egy BMW terepjárával nekiszárguldt egy Fiat Puntónak, amely kigyulladt, utasai bennégtek. A büntetőeljárás teljes médiafigyelmet kapott, az ítéletet döntően befolyásoló igazságügyi szakértői vélemény, a szakértő alkalmazásának körülményei körül pedig olyan vita alakult ki, amely példátlanul nevezhető. Bővebben lásd: Hargitai, László: A Rezesová- eset (avagy a sztárbotránytól az intézményi botrányig. In: Hargitai, László: Médiaesemény – esettanulmányok. Wolter Kluwer Budapest, 2015. pp. 73-145

⁵²<https://www.ajbh.hu/documents/10180/2500969/Jelent%C3%A9s+egy+pszichol%C3%B3gus+elleni+panaszr%C3%B3l+2016/de644d3e-a610-4cd7-a8b2-59ebb5eb1796?version=1.0> [2017.12.08.]

⁵³<https://www.ajbh.hu/documents/10180/111959/Jelent%C3%A9s+az+Igazs%C3%A1g%C3%BCgyi+Szak%C3%A9rt%C5%91i+Kamar%C3%A1kr%C3%B3l/a0d78043-3710-420f-8503-8244f0184e90?version=1.0> [2017.12.08.]

bizonyítás a bírósági eljárásban” tárgykörének vizsgálatában határozta meg. A dokumentum az „Összefoglaló vélemény - A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)”⁵⁴ (a továbbiakban: Összefoglaló vélemény) címet kapta.

Az Összefoglaló vélemény lényegében a szakértői tevékenységre vonatkozó tanulmányok gyűjteménye, az írások többség a polgári perek tapasztalait összegzi. A tanulmányok számos kritikát fogalmaznak a szakértői működéssel, a szakvélemények minőségével kapcsolatban.

A kritikák zöme az alábbi kérdések köré csoportosíthatók:

- *a szakértővé válás a megfelelő végzettséggel és szakmai gyakorlati idővel rendelkező személyek alanyi joga*
- *a szaktudás minőségének igazolására szolgáló, a szaktudás tartalmi vizsgálatát is magában foglaló követelmények hiánya*
- *szakértői minőségbiztosítás hiánya*
- *módszertani levelek hiánya*
- *a kirendelések aránytalanok*
- *szakértők jogi ismereteinek hiánya*
- *a szakterületi definíciók nem egyértelműek*
- *szakértői névjegyzék kevés információt tartalmaz a szakértő tényleges kompetenciájáról*
- *szakvélemények késedelmes előterjesztése*
- *a szakértői kamara nem megfelelő működése.*

A szakértőkkel kapcsolatos reformok fontos mérföldköve volt a 2014. évi igazságügyi miniszteri munkaprogram, amelynek már központi eleme volt az igazságügybe vetett közbizalom erősítése,⁵⁵ és amely 2016-ban az Iszktv. megalkotásában csúcspontot ért el. Az új szakértői törvény számos változást iktatott a rendszerbe, és a szakértői tevékenység iránti bizalom, a szakvélemények minőségi javulása érdekében elvitathatalan eredményeket tulajdoníthatunk neki. Ugyanakkor, ha a szakértői tevékenység látványos, az igazságszolgáltatás minőségét pozitív irányba befolyásoló reformját tekintjük célnak, nyilvánvalóan még csak a folyamat elején járunk.

Az új szakértői törvény egyes gyerekbetegségeit mielőbb ki kell köszöbölni, a törvény adta kereteket kitöltő alacsonyabb szintű jogszabályokat a lehető leghamarabb meg kell alkotni. A szakértői tevékenység legvitatottabb kérdéseire – t.i. kompetencia, módszertan, minőségbiztosítás stb. – a jogalkotónak, jogalkalmazónak és a szakértői társadalomnak együtt, hatékonyan és lehetőség szerint mielőbb adekvát válaszokat kell adnia, a problémákra pedig megfelelő megoldást kell találnia.

III.2. A szakértői tevékenység minőségügyi rendszerére vonatkozó igények a büntetőeljárás szemszögéből

A minőség értelmezése és a minőség biztosítása emberi mivoltunk alavető része, így a minőség története az emberiség történetével azonos. A minőség korszerű értelmezése, a minőségügy alapjai az ipari termelés elterjedésével az 1800-as évek elején jelentek meg, és a mai

⁵⁴ http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf [2017.12.12.]

⁵⁵ Németh, Gabriella: Az igazságügyi szakértők és a bírósági végrehajtók. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/23_Nemeth_Gabriella.pdf p. 640 [2017.12.12.]

minőségügy az 1900-as évek első felében alakult ki, majd a hatvanas évek táján szélesbb, mélyebb tartalommal több iparágban a termelés szerves részévé vált.⁵⁶

A 2000-es évek elején kezdődött meg az a napjainkat is átszövő folyamat, amely a termelés és szolgáltatás kontextusában meghonosította a minőségügyi szemléletet.

A minőségügy fogalomrendszerében ötvöződik többek között a szociológia, az értékbölcselet, a közgazdaságtan, a menedzsmenttudomány, a jog és a műszaki-technológiai mérnöki tudományok ismeretrendszere, felhasználva többek között a rendszerelmélet, a szabályozáselmélet és a matematika statisztika alapfogalmait.⁵⁷ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a minőségügy egységes terminológia-rendszere a mai napig nem alakult ki.

Önmagában fogalmi nehézségeket okoz, hogy a „minőség” kifejezést definiáljuk, hiszen tartalma koronként, társadalmanként, kultúránként változik. A minőségre vonatkozó definíciók összegzéseként úgy fogalmazhatunk, hogy a minőség azt jelenti, a termék vagy szolgáltatás megfelel a követelményeknek, rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, amelyek a rendeltetésre alkalmassá teszik.

A minőségügy a modern kriminalisztikában is kiemelt jelentőséggel bír. A technológia fejlődése, a műszerek pontossága, az új tudományos ismeretek lehetőséget biztosítanak a szakértői munka magas színvonalú („minőségi”) művelésére.

Az Egyesült Királyságban a Forensic Science Service által 1979-ben kiadott „A kriminalisztika minőségbiztosításának útmutatója” (A Guide to Quality Assurance in Forensic Science”) az alábbiak szerint összegzi a szakértői tevékenység minőségbiztosítására vonatkozó alapcélakat:

- *Az általános magas színvonalú munkavégzés előmozdítása a bűncselekmény helyszínén végzett tevékenység kezdetétől a bizonyíték bíróság előtti bemutatásáig.*
- *A felmerülő hibák és aggályok azonosítása és kijavítása.*
- *Az analitikai módszerek, eljárások, eszközök és adatok folyamatos felülvizsgálata a lehető legmegfelelőbb módszer, eljárás, eszköz, adat felhasználása érdekében.*
- *A szakértői terület teljes személyi állományának oktatása, támogatása, ezáltal támogatva a hatékony és effektív működést.*⁵⁸

⁵⁶ Veress, Gábor: Az értékteremtő minőségügy – a minőségstudomány alapjai. In: Veress, Gábor – Birher Nándor – Nyilas, Mihály: A minőségügy filozófiája. Jel Könyvkiadó. 2005 p.11

⁵⁷ Veress, Gábor: i.m. p. 14

⁵⁸ Pereira, Margaret: Quality Assurance in Forensic Science, Forensic Science International 28. 1985 p. 4

Tézis 1.

A szakértői tevékenység és a minőségügyi elvárások összehangolásának első lépése a minőségügy terminológiájának átültetése és adaptálása a szakértői működésre. Meggyőződésem szerint a legfontosabb fogalmak e körben az alábbiak:

- *szakértői tevékenység és a szakvélemény minősége: a minőségileg megfelelő szakértői tevékenység és szakvélemény alkalmas arra, hogy a kirendelő különleges szakértelmét pótolja és a szakkérdést megválaszolja. A szakértői vélemény akkor tekinthető „minőséginek”, ha teljesülnek a szakvélemény hitelt érdemlőségének feltételei.*
- *szakértői tevékenység minőségbiztosítása: olyan egységes feltételek, folyamatok, módszerek, standardok és garanciák komplex rendszere, amely biztosítja, hogy a szakértői tevékenységgel és a szakvéleménnyel szemben támasztott minőségi (jogi és szakmai) követelmények teljesülni fognak.*

Az Iszktv. deklarált célja volt a szakértői minőségbiztosítás megvalósítása. A törvény kétségkívül számos minőségügyi jelentőségű újítást vezetett be.

A szakértői tevékenység minőségbiztosítása – mint cél – ugyanakkor meggyőződésem szerint egyelőre nem vált realitássá.

Tézis 2.

*A minőségügyi fogalmak és a szakértői tevékenység jellegzetességeire figyelemmel véleményem szerint a **külső (általános)** minőségmenedzsment szabályait a jogszabályoknak kell rendezniük. Szintén jogszabálynak kell előírni a szakértői véleményekkel szemben támasztott egységes, általános kritériumokat.*

*A **belső (speciális)** minőségügyi rendszer kiépítésének módja ugyanakkor kifejezetten az adott szakterülettől és tevékenység végzésének formájától függ, ekként az egységes nem lehet. Utóbbi rendszer az adott szakterület különös jellemzőitől, törvényszerűségeitől függően kieépíthető az általánosan használható minőségmenedzsment rendszer modellek alkalmazásával (ISO-rendszerek és akkreditáció, TQM), de egyéni, terület-specifikus minőségügyi rendszer kialakítása is lehetséges.*

Arra, hogy a minőségügyi rendszer egyéniesíthető, és nem csak szabvány illetve teljes körű minőségmenedzsment bevezetésével valósítható meg, hazánkban példaként szolgálhat az egészségügyi minőségügyi rendszer és a felsőoktatási intézmények minőségmenedzsment-rendszere.

A szakértői tevékenység és a szakvélemény, mint a szakértői tevékenység „végterméke” minőségügyi rendszerének három fő területét különítem el:

- *szakértő személyére vonatkozó minőségügyi előírások*

- *szakértői tevékenység végzésére, a szakvélemény elkészítésére és a szakvéleményre vonatkozó minőségügyi követelmények*
- *a szakértői tevékenység és szakvélemény kontrollja.*

III.3.1. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítója: a szakértő személye

A szakvélemény megfelelőségének legfontosabb kritériuma a szakértő különleges szakértelme, kompetenciája. A minőség legfőbb garanciáját tehát maga a szakértő személye jelenti.⁵⁹ Éppen ezért a szakértővé válás folyamatának, a szakértői kinevezés feltételeinek és a szakértő szakmai továbbképzésének e körben döntő jelentősége van. Ennek ellenére Az Iszktv. megelégszik a szaktudás meglétének formai igazolásával a szakértővé válás során.

A szakértők pártatlanságát és függetlenségét biztosító garanciális feltételek mellett egyre sürgetőbb feladat a szakterületek újracsoportosítása, valamint a képzettségi feltételek újragondolása.

Fontos minőségügyi előrelépésnek számít a kötelező szakértőjelölti gyakorlat, a jelöltek mentori programja, ugyanakkor a törvényi szabályozás több ponton módosításra illetve kiegészítésre szorul.

A szakértői tevékenység minőségügyi rendszerében kiemelt hangsúlyt kell kapnia a kötelező továbbképzéseknek. A képzések és vizsgák nem lehetnek látszatképzések, valódi teljesítményt és eredményeket kell mérni, objektív módszerekkel. A szakértők továbbképzésének rendszere a törvény szerint jelenleg kétszintű: egyrészt megköveteli a szakmai ismeretek folyamatos frissítését-bővítését, másrészt a jogi oktatást.

Megjegyzendő, hogy az igazságügyi szakértők részére kötelező továbbképzés rendszerére, a továbbképzés teljesítésének mérési rendszerére és igazolására, a továbbképzés formáira, lebonyolításának módjára, a továbbképzési kötelezettség alóli mentesség eseteire és igazolásának szabályaira, valamint a továbbképzési program tartalma kialakításának módjára vonatkozó részletes szabályokat tartalmazó rendelet egyelőre nem született meg.

III.3.2. A szakértői tevékenység művelésének minőségbiztosítása (módszerre és következtetésre vonatkozó minőségügyi elvárások)

III.3.2.1. Módszerre vonatkozó elvárások

A szakértői megismerés, a tudományos megismerés és a módszer tudományos megalapozottsága szoros kapcsolatban áll egymással, részletes vizsgálatuk alapján levont következtetésekből felépíthető a törvény által előírt feltételek teljesítéséhez szükséges feltételek rendszere. Részletes vizsgálatot igényel az is, hogy vajon elvárható-e valamennyi szakterületen, hogy az alkalmazott módszer tudományos alapokon álljon.

Az Iszktv. 3. § (1) bekezdése az igazságügyi szakértő feladatának megjelölése körében írja elő, hogy a szakértő a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készítse el a szakvéleményt.

⁵⁹ Kovács Gábor: Szakkonzultáns és társszakértő szerepe az orvosszakértői bizonyításban, Magyar jog, 2016.p.

A Be. 105. § (1) bekezdésének második fordulata alapján a szakértő a szakvélemény alapját képező vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni.

Fentiek alapján tehát a szakértő módszer akkor felel meg a törvényi előírásoknak, ha megfelel a „tudomány állásának“ és a „korszerű szakmai ismereteknek“. E fogalmakat azonban a jogszabályok ennél pontosabban nem magyarázzák.

A Be. ezen megfogalmazásából az következik, hogy a büntetőeljárásban csak a tudományos módszeren alapuló szakértői vélemény használható fel. Erre figyelemmel szükséges megvizsgálni, hogy e kritériumot valamennyi szakterület képes-e teljesíteni.

Ahhoz, hogy egy szakértői módszer tudományosnak tekinthető-e, meg kell állapítani, hogy a tudományos megismerés, illetve tudományos módszer általános fogalmainak megfelel-e. E kérdések megválaszolásához meg kell vizsgálni a

- *a tudományos megismerés általános jellemzőit, és*
- *a tudományosnak tekinthető módszerek kritériumait.*

Hornyacsek Júlia a hétköznapi- és tudományos megismerés különbségeit az alábbi ábrán érzékelteti: ⁶⁰

Hétköznapi megismerés	Tudományos megismerés
Eszköz, közvetlen igényt elégít ki	Cél, nem közvetlen igényt elégít ki
Nem rendszerezett	szisztematikus
Az eredményre fókuszál	A folyamatra fókuszál
Egy területre fókuszál	Többirányú nyitottság jellemzi
Gyakran pontatlan és egyoldalú	Pontos és több szempontból vizsgálja a tárgyat
Nem mindig ellenőrizhető	Ellenőrizhetőség jellemzi
Nem ismételhető meg pontosan ugyanúgy	Teljes pontossággal ismételhető meg
Nem számol hibázási lehetőséggel	Számol a hibázási lehetőséggel
Nem kételkedő	Az adatokat kételkedéssel szemléli
Nem törekszik kontrollra	Törekszik a kontrollra
Gyakran egyéni tapasztalaton alapul	Korábbi tudományos ismereteken alapul
Az adatok forrása nem fellelhető	Az adatok forrása fellelhető

A tudományos megismerés módszereivel szemben támasztott követelmények az alábbiak:

⁶⁰ Hornyacsek, Júlia: A tudományos kutatás elmélete és módszertana. NKE. 2014 p. 39

- *validitás – érvényesség:*⁶¹ Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy a kutatás a valóban a vizsgálat tárgyára irányul-e, milyen mértékben szolgáltat információt a módszer arra a kérdéskörre, amit meg akarunk vizsgálni, ismerni. Az érvényesség (validity): rávilágít, hogy a választott módszer mennyiben méri azt, ami szándékunkban áll.
- *reliabilitás – megbízhatóság:*⁶² Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy a kutatás annak megismétlése, ismételt alkalmazása során is az eredetivel egyező illetve kevéssé eltérő eredményt szolgáltat. A megbízhatóság mértéke azt jelzi, milyen pontossággal kapjuk ugyanazt az eredményt, mekkora a mérési hiba. A megbízhatóság ellen ható tényezők forrása: az eszközből, a kikérdező, megfigyelő személy, vizsgálati körülményekből tevődik össze.
- *objektivitás – interszubsztivitás:*⁶³ Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy mennyire tárgyilagos, vagyis független a mérés során kapott eredmény az adott módszert alkalmazó, a felmérést végző személytől
- *reprodukálhatóság:*⁶⁴ A megismételhetőség a tudomány elméleti feltétele, amely teljesül a tudományok által vizsgálat jelenségek nagy részére, de nem szükséges feltétel.

Ahhoz, hogy egy szakértői módszert tudományos módszernek tekinthessünk, szükséges a fenti kritériumok maradéktalan teljesülése.

Kifejezetten a szakértők által alkalmazott metodika tudományosságának megítélésére alkalmazott elvárások fogalmi rendszere kialakításában kulcsfontosságú szerepe volt a Daubert ítéletnek és a hozzá kapcsolódó amerikai bizonyíték-elméletnek is, ekként e szempontokra is figyelemmel kell lenni. (A Daubert-teszt jelentőségéből nem von le az sem, hogy az ítélet egyes megállapításait, illetve indokolását több - indokolt - kritika is érte.)

A szakértői módszerek tekintetében a „tudományosság” kritériumát amiatt nehéz általánosságban vizsgálni, mert a különböző szakterületek más-más módszereket alkalmaznak, sőt, a módszer minden esetben a konkrét szakkérdéshez, szakértői feladathoz igazodik.

Vannak olyan rendszerint alkalmazott szakértői módszerek, amelyek esetében a szakértő szubsztuma, szakmai tapasztalata a hangsúlyos, és az olyan, a tudományosság fennállásához szükséges követelmények, mint pl. a teljes objektivitás, pontos mérési hibahatár megadása, teljes reprodukálhatóság a módszer természetéből kifolyólag nem értelmezhetőek.

A módszerek közötti különbségeket jól érzékelteti Tremmel, aki a szakértői tevékenység két válfaja között tesz különbséget:

- *a „hard” szakértői vizsgálatokhoz rendelkezésre áll a lelet (a szakértő számára biztosított vizsgálati anyag, a lefoglalt tárgyi bizonyíték, a rögzített nyom és az összehasonlítási minták, próbanyomok stb.) és a tudományosan is kidolgozott, megalapozott vizsgálati módszer és technika*

⁶¹ Tóthné, Parázsló Lenke: A kutatómódszertan matematikai alapjai. Digitális Tankönyvtár. 2011

⁶² Uo.

⁶³ Uo.

⁶⁴ Huszti, Ilona: A nyelvpedagógiai kutatás alapjai. <http://genius-ja.uz.ua/sites/default/files/csatolmanyok/soos-kalman-osztondijprogram-jegyzetamogatasi-palyazat-nyertesei-546/atudomanyoskutatasalapjai.pdf> [2018.03.15.]

- ezzel szemben a „soft“ szakértői tevékenységnek nincs jól elkülöníthető lelete, s még kevésbé egzaktan tekinthető vizsgálati módszere, technikája.⁶⁵

A szakértői tevékenységen belüli „soft – hard“ típusú módszerek elkülönítésével a washingtoni székhelyű Nemzeti Igazságügyi Intézet⁶⁶ kutatási jelentése is foglalkozott.⁶⁷ A jelentés „soft“ szakértői diszciplínának nevezi azokat, amelyek körében hiányoznak „a meggyőző tudományos alapok“ – pl. írásvizsgálat, hangazonosítás -, míg a „hard“ módszerekkel dolgozó szakterületekhez sorolja a „magas szintű tudományos pontosságú alapokkal rendelkezőket“. A jelentés megállapította, hogy a „soft“ szakterületek esetében általában hiányoznak

Tézis 3.

Ha a tudományos megismerés kritériumait illetve a tudományos módszerrel szemben támasztott követelményeket (azaz a „tudományosság kritériumát“) megvizsgáljuk, arra a következtetésre juthatunk, hogy léteznek olyan elterjedt és rendszerint alkalmazott szakértői módszerek, amelyekre nem érvényesek a tudományos módszerekkel szemben támasztott követelmények.

Megállapítható, hogy a Be. 105. § (1) bekezdése nem vesz tudomást arról, hogy nem minden szakértői eljárás, módszer felel, illetve felelhet meg a tudományos kritériumoknak.

Azt megkérdőjelezhetetlen elvként mondhatjuk ki, hogy olyan módszert, amely az általános tudományos ismeretekkel vagy az általában elfogadott szakmai szabályokkal és tapasztalatokkal ellentétben áll, a szakértő nem alkalmazhat. Megállapítható az is, hogy a tudományosság kritériumait nem teljesítő módszerek esetében is vannak olyan garanciák, amelyek mentén a szakvélemény büntetőeljárásbeli alkalmazhatósága megnyugtatóan biztosítható.

Indokolt lenne a Be. akkénti kiegészítése, hogy kifejezésre juttassa, hogy a tudományosság kritériumait természetüknél fogva ki nem merítő módszerek esetében a „tudományos“ megalapozottság helyett a „szakmai“ megalapozottság az elvárás.

a valószínűségi tanulmányok is.⁶⁸

Mind a tudományos alappal rendelkező, mind a tudományos megalapozottság kritériumait nem teljesítő - tehát szakmai megalapozottság feltételei szerint megítélendő - módszerek esetében szükséges egy általános elvárás-rendszer kialakítása.

⁶⁵ Tremmel, Flórián: i.m. (2006) p. 134.

⁶⁶ National Institute of Justice, Washinton DC

⁶⁷ Focus Group on Scientific and Forensic Evidence in Courtroom. National Institute of Justice, Washinton DC. 2007 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/220692.pdf> [2018.03.30.]

⁶⁸ Uo. p. 7

Tézis 4.

A tudományos módszerekkel szemben támasztott elvárások, a tudományos és nem tudományos alapú szakvélemények elfogadhatóságára is vonatkozó Daubert-teszten, a hatályos hazai jogszabályok által megkövetelt kritériumok következtetésem szerint az a módszer felel meg a szakmai – tudományos megalapozottság kritériumainak, amely esetében az alábbi feltételek teljesülnek:

- *a módszer megfelelőségét tesztelték és azok a megfelelőséget támasztották alá, azaz igazolható, hogy a
 - o *a módszer érvényes- valid, ezen belül a módszer megbízható (ellenőrizhető, lehetőség szerint reprodukálható, hibahatára ismert)**
- *a módszer lényege megismerhető, és alkalmazása a releváns szakmai közönség által elismert (validált, standardizált, publikált)*
- *a módszer korszerű.*

A tudományos-, és szakmai megalapozottság szempontrendszer szerint megítélt módszerekkel szemben támasztott fenti követelmények természetesen szakterület- és szakkedés szerint ítélandók meg.

A szakértői módszer, illetve a módszer alkalmazásának minőségügyi kérdései vonatkozásában valamennyi módszer vonatkozásában a módszer validálása alapvető fontosságú. A módszer mechanizmusának megismerhetőségét, részcselekményeinek ellenőrizhetőségét és a teljes folyamat kontrollálhatóságát a standardok alkalmazása biztosítja. A standardokhoz való ragaszkodás csökkenti a torzító tényezők hatását, előremozdíthatja az eredmények megbízhatóságát.

A standardok és „jó gyakorlat” („good practice”) olyan szakmai környezetet teremtenek, amely lehetővé teszi az intézmények és szakterületek számára a minőségügyi rendszerek kialakítását, elvek, eljárások átültetését a gyakorlatba. A standardok biztosítják a szolgáltatások olyan értékmérőit, mint a minőség, megbízhatóság, hatékonyság.

A standardizálás tipikus módszere az akkreditáció és a tanúsítás, amikor is független szervezet vagy személy vizsgálja meg a laboratóriumok tevékenységét.⁶⁹ Az akkreditáció intézménye csak lassan vált elfogadottá a kriminalisztikában. Az egyén mindenhatóságát valló nézetek fennmaradtak, a laikusok továbbra is hajlamosak voltak úgy tekinteni a tudósokra (szakértőkre), akik mindig tudják a helyes, ráadásul fekete vagy fehér választ a kérdésre. Ez a szemlélet nem tette szükségessé a határok világos lefektetését, a hibák mérését és az átfogó minőségbiztosítást.⁷⁰

⁶⁹ lásd bővebben: Pádár Zsolt - Nogel Mónika - Kovács Gábor: Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. Forensic Science International Genetics Supplement Series 6, 2015

⁷⁰ Willis, Sheila: Power, Process, People – A presentation on quality and competence in forensic science delivered at EAFS2009. Science and Justice 2010/1 p. 23

Hazánkban a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ szervezeti egységeiben jelenleg összesen 68 vizsgálati eljárás akkreditált.⁷¹ Az akkreditációs törekvések a bűnügyi technika területén is felgyorsultak, e területen az EN ISO/IEC 17020 szabványnak való megfelelés a cél.

Az igazságügyi szakértői tevékenység egységes és magas színvonalú ellátása érdekében megalkotott standardok egyik a módszertani levél intézménye. Hazánkban a módszertani levelek hiánya több éves kritika tárgya.⁷² Az új Iszktv. hatályba lépése óta sem fogadott el a Kamara egyetlen módszertani levelet sem. Kérdésként vetődik fel, hogy ennek oka a szabályozásban, vagy az egyes szakterületek képviselőinek együttműködésre való hajlamának hiányában keresendő. A választól függetlenül meglátásom szerint a módszertani levelek hiánya a szakértői munkát és a jogalkalmazó tevékenységét egyaránt nehezíti.

A standardok, útmutatók, tanúsítványok, módszertani leveleken túl minden módszer esetében szükség van validálási, megbízhatósági tanulmányokra is. Az ILAC útmutatója szerint validálási tanulmányokat lefolytathat a tudományos közösség (mint pl. a standard vagy publikált módszerek esetében) vagy pedig maga az egység (pl. a házon belül fejlesztett módszerek esetében, vagy ha a korábban validált módszereket jelentősen módosítják). A folyamatok kidolgozása során az egység objektív bizonyítékok útján igazolja azt, hogy elvégezték az eredményeket befolyásoló tényezők értékelését és ezeket dokumentálták. Mindennek célja a folyamat reprodukálhatóságának és megismételhetőségének a biztosítása abból a célból, hogy eltérő személyek kompatibilis eredményekre jussanak.⁷³

Vitathatatlan, hogy a tudományos módszerek igazolása és továbbfejlesztése tekintetében a legnagyobb felelőssége a tudományos, szakértői közösségnek van. A különböző szakmai szervezetek, szakértőket tömörítő intézmények által szervezett interakciók (konferenciák, kongresszusok) és a szakértők tudományos (publikációs, kutatói) tevékenysége elengedhetetlen ahhoz, hogy az egyes módszerek megbízhatósága igazolható legyen, esetlegesen megkérdőjeleződjön.

A tudományos közösség ilyen kontrollja azon módszerek esetében bír különleges jelentőséggel, ahol az adott metódus megfelelőségének objektívnek tekinthető bizonyítéka nem állhat rendelkezésre. Az egyes szakterületen alkalmazott tesztek (pl. pszichológia), szoftverek (közlekedési balesetek elemzése) esetében kiemelt jelentőségű, hogy a módszerek alkalmasságát a szakmai közösség megvitassa, és támogassa.

III.3.2.2. Következtetésre vonatkozó elvárások

A szakvélemény határozottsági fokát két feltétel megvalósulása határozza meg: a szakértő által alkalmazott vizsgálati módszer jellege (mennyiben alkalmas kategorikus vélemény elérésére) és hogy a hatóság által feltett kérdésre adható-e kategorikus válasz. A szakértői vizsgálat – elsősorban természettudományos területeken – egyaránt alkalmaz olyan módszereket, amelyek alkalmasak kategorikus, egzakt eredmények létrehozására illetve olyanokat, amelyek eredményei bizonytalanságot tükröznek.⁷⁴

A szakértői vizsgálat eredményének szakvéleménybe foglalása és a szakvélemény felhasználása lehetséges és szükséges akkor is, ha a szakértő kategorikus végkövetkeztetést von

⁷¹ forrás: <http://nszkk.gov.hu/akkreditalt-modszerek-eljarasok> [2018.04.10.]

⁷² vö: Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-512/2013 számú ügyben

⁷³ <https://anzdoc.com/bngyi-technikai-es-szakerti-eljarasok-moduljai.html>

⁷⁴ Katona, Géza: Valós vagy valótlan? i.m. p. 330

le és akkor is, ha valószínűségi végkövetkeztetésre jut. Mindkét esetben a ténymegismerésnek egy magas fokával állunk szemben. Ugyanakkor – írja Tremmel – még a kategorikus szakvélemények is a makrobizonyítás tekintetében rendszerint csak közvetett bizonyítékot szolgáltatnak.⁷⁵ „A tudományosan megalapozott módszerekkel és megfelelő mennyiségű és minőségű lelet alapján készített szakvélemény, ha kategorikus végkövetkeztetéshez vezet, akkor szilárd kiindulópontot jelent a makroindícium tisztázásához.”⁷⁶

Hasonló következtetésre jut Fenyvesi Csaba is, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a minőségi specializálódás, a mikro-nanomértű szemlélődés és egyre fejlődő eszközű vizsgálat, amelynek egyre erősebb az élessége, azt az eredményt hozza a sokasodó és egyre szélesebb spektrumot felölelő szakértői vélemények körében, hogy a megállapítások, konklúziók is magasabb minőség felé haladnak tendenciózusan.⁷⁷

Tevékenysége során a szakértő folyamatosan döntéseket hoz, márpedig az emberi döntés számos befolyásoló, torzító tényezőnek van kitéve: nagy számú információt kapunk a környezetünktől, amelyeket pontosabban körül nem határolható módon dolgoz fel a tudatunk. Az általunk érzékelt tényeket mentális analízisnek vetjük alá, és akár teljesen indokolatlan, eltúlzott következtetésekre is juthatunk általuk.⁷⁸

A pszichológiában a pontatlan feltételezéseket és téves becsléseket a környezeti információk hibás megítéléséből, felhasználásából eredő kognitív előítéleteknek vagy kognitív torzításnak (cognitive bias) nevezik.⁷⁹ Az ilyen kognitív előítéletek nem a karakterhiba következményei, hanem az emberi természetből adódóan a döntéshozatal elháríthatatlan jellemzői.⁸⁰

Az angolszász jogrendszerben tanulmányok tucatjai bizonyították, hogy a bírák (és esküdtek), valamint a szakértők is ki vannak téve a torzító tényezők hatásának.⁸¹ A tudományos kutatások igazolták, hogy a szakértők, csakúgy mint más emberek, ki vannak téve a környezet pszichés kognitív hatásainak.

A kognitív torzítás az alábbi kockázatokkal jár:

- *A szakértő téves következtetésre juthat.*
- *Az eredmények ellenőrzése felületes vagy csak látszólagossá válhat.*
- *A bizonyíték megtámadhatóvá válik.*

⁷⁵ Tremmel, Flórián: i.m..p. 145

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Fenyvesi, Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017 p. 215

⁷⁸ Kukucka, Jeff - Kassin, Saul - Zapf, P., & Dror, Itiel E. (2017). Cognitive Bias and Blindness: A Global Survey of Forensic Science Examiners. Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6 (4) p. 452

⁷⁹ Nickerson, Raymond S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises" Review of General Psychology. 1998 2 (2) p. 175–220

⁸⁰ Risinger, Michael D. – Saks, Michael J. – Thompson, William C. – Rosenthal, Robert: The Daubert/Kumho Implications of Observer Effects in Forensic Science. California Law Review. Vol. 90. 2002. p. 77-90

⁸¹ Stacey, Robert B : A report on the erroneous fingerprint individualization in the Madrid train bombing case. Journal of Forensic Identification 54. p. 707

Az Egyesült Királyság kormányzati portálján 2015-ben került közzétételre a forenzikus vizsgálatokat érintő közel 100 oldalas útmutató a torzító hatások kockázatára vonatkozóan, amely a kognitív torzítás kockázatát befolyásoló tényezőket következőképp foglalja össze: ⁸²

Kockázat forrása	Alacsony kockázat	Magas kockázat
Eredmény minősége	Az eredmények világosak és félreérthetetlenek.	Az eredmények összetettek, rossz minőségűek és fokozottabb támaszkodnak a szakértő szubjektív véleményére.
Megközelítés módja	A megközelítés standardokon nyugvó módszeren alapszik. A módszer elvei teszteltek és validáltak.	A módszer ad hoc jellegű, nem tesztelt, a vizsgálatot végző személyére hatást gyakorol rá.
Kompetencia	A szakember jól képzett, tapasztalt, kompetenciája folyamatosan koherens a vonatkozó előírásokkal	A szakember tapasztalatlan, nem megfelelően felügyelt.
Ellenőrzés	Teljesen független ellenőrzési rendszer	Az ellenőrzésben részt vesz a vizsgálatot végző is vagy egyáltalán nincs ellenőrzés

A kockázatokat csökkentheti a háttér adatok, módszerek és eredmények pontos dokumentálása, a „négy szem elvű” ellenőrzés bevezetése, illetve, ha az utólagos (posterior) valószínűségi arány nincs megadva kiértékeléskor.

A torzító hatások teljes kiküszöbölése nem reális, egyik szakterületen sem. A hatások felismerése, megfontolása ugyanakkor lehetővé teszi, hogy a szakértő a munkája során tudatosítsa ezen befolyásoló tényezők létezését, hiszen a konkrét feladat közben ez lehetővé teszi számára annak megfontolását, hogy esetleg más szemszögből tekintve a szakértői feladatra, értékítélete fenntartható-e. A lehetséges torzító hatások ismerete fontos a jogalkalmazó számára is, hiszen a szakvélemény következtéseire gyakorolt torzítás az ítéletre is rávetül.

III.3.3. A szakértői tevékenység feletti kontroll, szakvélemények megfelelőségének vizsgálata – a szakvélemény hiteltédeltségének feltételei

Ha a szakértői vélemény, mint termék „minőségének” ellenőrzéséről van szó, az lényegében a szakvélemény jogalkalmazói értékelésének feleltethető meg. A szakértő tevékenységének megfelelősége felett ugyanakkor nem csak a jogalkalmazó őrkdik. A szakértői tevékenység minőségellenőrzésében a Kamara, a névjegyzéket vezető hatóság működik közre.

III.3.3.1. A Kamara szerepe a szakértői tevékenység minőségügyi rendszerében

A minőségbiztosítási funkcióját a Kamara egyrészt a szakértőjelöltek képzése, a mentori rendszer fenntartása, a szakértők továbbképzése, a módszertani levelek kiadása újtán tölti be. A Kamara ellenőrző szerepe pedig abban nyilvánul meg, hogy megalkotja a fegyelmi eljárási szabályzatot, az igazságügyi szakértők etikai kódexét és az etikai eljárási szabályzatot, továbbá

⁸² Guidance: Cognitive bias effects relevant to forensic science examinations, 2015 <https://www.gov.uk/government/publications/cognitive-bias-effects-relevant-to-forensic-science-examinations> [2018.01.01.]

a törvényben meghatározott esetekben az igazságügyi szakértővel szemben fegyelmi eljárást folytat le, nyilvántartja a jogerős fegyelmi határozatokat, rendszeresen értékeli az igazságügyi szakértő szakmai tevékenységét, törvényben meghatározott esetekben kezdeményezi az igazságügyi szakértőnek a névjegyzékből való törlését.⁸³

A szakértői minőségbiztosítási rendszert sokszor tévesen Az Iszktv. 17-22. §-a szerint előírt, a szakértők munkájának értékelésével azonosítják. A törvény által felépített rendszer ugyan a minőségbiztosítási folyamat szerves részének tekintendő, azonban nem tehetünk egyenlőségjelet a szakértők munkájának értékelése és a szakértői minőségbiztosítás közé.

Megítélésem szerint a szakértői munka értékelésének fogalma, illetve a törvényben megfogalmazott ellenőrzési szempontok alapján az értékelés a minőség ellenőrzésének feleltethető meg. Ez azonban a minőségbiztosítási rendszer által előírt követelmények megvalósulásának csupán a mérése. Ettől függetlenül természetesen ösztönző hatása lehet az értékelési mechanizmusnak a szakértői munka megbízhatóságára és/vagy gyorsaságára

Az Iszktv. értelmében az igazságügyi szakértők munkáját - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - Az Iszktv. rendelkezései és a miniszter – egyelőre meg nem alkotott⁸⁴ - rendeletében meghatározott részletes szabályok szerint értékelni kell. Az értékelés célja az igazságügyi szakértő munkájának elfogulatlan megítélése, a teljesítményét befolyásoló ismeretek, képességek és személyiségjegyek feltárása, ezáltal a szakmai fejlődésének az elősegítése.⁸⁵

A minőségbiztosítási bizottság a vizsgálat lefolytatására háromtagú szakmai értékelő tanácsot jelöl ki. A szakmai értékelő tanácsot a minőségbiztosítási bizottság egy tagja vezeti; a szakmai értékelő tanács további két tagját az értékeléssel érintett szakterületen alapított szakmai tagozatból, elsősorban a miniszter rendeletében meghatározott külön minősítéssel rendelkező igazságügyi szakértők közül kell kijelölni. Amennyiben az igazságügyi szakértő tevékenységét több szakterületen végzi, minden szakterülettel további egy tanácstagot kell kijelölni, az adott szakterületen érintett tagozatból.⁸⁶ Külön minősítéssel rendelkező igazságügyi szakértő a törvény szerint olyan igazságügyi szakértő, aki nemzetközi vagy hazai szakmai szervezet akkreditált minősítő testülete által létrehozott személyi szakmai minősítést szerzett, amely garantálja az adott szakterületen a kiemelkedő képzettséget és szakértelmet, illetve a szakmai tapasztalatot, a folyamatos szakmai fejlődést és függetlenséget.⁸⁷ A „nemzetközi vagy hazai szakmai szervezet akkreditált minősítő testülete“, mint entitás véleményem szerint megfoghatatlan, hazai viszonylatban a Nemzeti Akkreditáló Hatóság (a továbbiakban: NAH) töltheti be ezt a szerepet, ugyanakkor kérdéses, hogy mégis melyik szabvány szerinti tanúsítást várná el a törvény. Nehezen értelmezhető a „nemzetközi“ jelző is. A nemzetközi és az európai szabványokat szabványként közzétenni Magyarországon csak nemzeti szabványként lehet.⁸⁸ Minthogy hazánkban akkreditált státuszt vagy a NAH ad, vagy a külföldi státuszt elismeri, utóbbi esetben az elismeréssel a NAH saját akkreditálási eljárásával egyenértékűnek minősíti a külföldi akkreditáló szervezet által lefolytatott akkreditálási eljárást és az annak alapján odaítélt akkreditált státuszt, tehát olyan akkreditált státusz, amit valaki külföldön

⁸³ Iszktv. 62. § (1) bek. f), i), j) pontok

⁸⁴ 2018. április 15-i állapot

⁸⁵ Iszktv. 17. § (2) bek.

⁸⁶ Iszktv. 19. § (2) bek.

⁸⁷ Iszktv. 2. § 11. pont

⁸⁸ a nemzeti szabványosításról szóló 1995. évi XXVIII. Törvény 5.§ (2) bek

szerezett meg de azt a NAH nem ismerte el, lényegében nem minősül akkreditáltnak, ekként a törvényi szabályozás értelmezhetetlen.

Az igazságügyi szakértő értékelését a szakmai értékelő tanács a minőségbiztosítási bizottság elé terjeszti. Az értékelésben csak tényszerűen megalapozott megállapítások lehetnek. Az igazságügyi szakértő értékelését a minőségbiztosítási bizottság határozattal fogadja el. Az értékelés eredményeként az igazságügyi szakértő kiválóan alkalmas, alkalmas vagy alkalmatlan minősítést kap.⁸⁹

Azon túlmenően, hogy az értékelés – részben a törvényi szabályozás egyes tisztázatlan elemei, a vonatkozó miniszteri rendelet megalkotásának elmulasztása, másrészt gyakorlati problémák (gyakorlatban megvalósíthatatlan rövid határidők, az értékelő szakértők hatalmas munkaterhe, költségforrás hiánya stb. miatt) – a mai napig nem kezdődött meg, maga a folyamat és az előírt értékelési szempontok is revízióra szorulnak.

Eleve az értékelés törvényben meghatározott célja is problémásnak tűnik. Az Iszktv. 17. § (2) bekezdése szerint ugyanis az értékelés célja többek között az igazságügyi szakértő teljesítményét befolyásoló ismeretek, képességek és személyiségjegyek (sic!) feltárása. Ezen túlmenően az értékelési szempontok terén a hatályos törvény egyes előírásai sok esetben megvalósíthatatlanok (pl. a módszertani vélemények hiánya miatt nem értékelhető, hogy a vonatkozó módszertani leveleknek eleget tett-e a szakértő – Iszktv. 17. § (3) bek. h) pont), nem egyértelműek (pl. nem értelmezhető, mit jelent, hogy értékelni kell, hogy a szakértő „megfelelően” együttműködött-e a kirendelővel – Iszktv. 17. § (3) bek.d) pont) és szakmailag indokolatlan körben is előírnak értékelési szempontokat (pl. kérdés, milyen jelentőséggel bír értékelni, hogy az igazságügyi szakértő munkája során segédszemélyzet, szakkonzultáns, illetve szakértőjelölt közreműködését igénybe vette-e – Iszktv. 17. § (3) bek. g) pont). Fentiek miatt felmerül, hogy az értékelés végén a szakértő minősítése (kiválóan alkalmas – alkalmas - alkalmatlan) inkább a szakértő megbélyegzésére alkalmas jelző lesz, nem valódi értékmérő.

III.3.3.2. Névjegyzéket vezető hatóság minőségügyi szempontú feladatai

A szakértői névjegyzékbe történő felvétel hatásköre a névjegyzéket vezető hatóságot illeti, ekként, a szakértővé válás feltételei fennállásának vizsgálata minőségügyi szempontból megfelelőségi vizsgálatnak tekinthető.

Külön elemzést kíván Az Iszktv. 55. §-a szerinti szabályozás, amely a szakértők eljárásával szembeni hatósági szignalizációt, illetve a névjegyzéket vezető hatóság eljárását tartalmazza ilyen bejelentés esetére.

A szabályozás értelmében a hatóság a névjegyzéket vezető hatóságnak bejelenti, ha

- a szakértő szakvéleménye homályos, hiányos, önmagának ellentmondó vagy egyébként helyességéhez nyomatékos kétség fér és a szakvélemény fogyatékosága a szakértő meghallgatásával sem orvosolható,
- a szakértő a szakvélemény előterjesztésével jelentős késedelembe esett, és késedelmét nem mentette ki,
- a szakértő nem jelezte időben a törvény által előírt tájékoztatási kötelezettségét, emiatt az eljárás elhúzódott vagy az indokolatlan költséget okozott,

⁸⁹ Iszktv. 21. § (1) – (2) bek.

- a szakértő a szakvélemény előterjesztésével egy évet elérő késelembbe esett,
- a szakértő a névjegyzékben szereplő elérhetőségi címén a küldemények átvételét nem biztosította vagy
- ha tudomására jut, hogy a szakértő a magánszakvélemény elkészítése során a megbízótól a szakvélemény szakmai tartalma tekintetében utasítást fogadott el, megszegte a függetlenség, pártatlanság követelményét, vagy jogszabályba ütköző megbízást fogadott el.

A névjegyzéket vezető hatóság a hatósági bejelentést a névjegyzékbe a törvény szerint automatikusan bejegyzi. Amennyiben az igazságügyi szakértő tevékenységével kapcsolatban két éven belül hatósági bejelentés három alkalommal érkezik, a névjegyzéket vezető hatóság az igazságügyi szakértő munkájának értékelését kezdeményezi a Kamara minőségbiztosítási bizottságánál.⁹⁰

Ugyan a törvény előírja, hogy a hatóság a bizonyítékok megküldésével egyidejűleg teszi a bejelentést, nincs a névjegyzéket vezető hatóságnak sem joga, sem kötelezettsége a bejelentést érdemben vizsgálni.⁹¹ Különösen aggályos ez, hiszen a bejelentésre anélkül kötelezi a hatóságot a törvény, hogy a megalapozatlanság kérdése jogerősen eldöntött legyen (az elsőfokú bíróság által kirekesztett szakvélemény vonatkozásában a fellebbviteli bíróság dönthet úgy, hogy megfelelő).

További aggályokra ad okot, hogy a szakértő részére nem biztosít a törvény jogorvoslati jogot. Ha a jogalkalmazói értékelést követően a szakértői névjegyzékben kitörölhetetlenül rögzül a bejelentés, anélkül, hogy bármilyen eszköze lenne a szakértőnek a hatóság álláspontjával szemben annak igazolására, hogy a szakvélemény szakmai és jogi szempontból is megfelelő és semmilyen lehetősége nincs annak megakadályozására, hogy a bejegyzés az adatlapjára felkerüljön, az véleményem szerint az Alaptörvény XIII. Cikk (7) bekezdése szerinti jogorvoslati joghoz való jog⁹² sérül. A szakértő számára különösen nagy hátránnyal jár, hogy a bejelentés – aminek helytállóságát nem áll módjában megcáfolni – határozatlan ideig szerepel a névjegyzékben, tekintettel arra, hogy nincs meghatározva sem Az Iszktv. -ben, sem a névjegyzék vezetését rendező kormányrendeletben, hogy a bejelentés helyességét, valóságnak megfelelő voltát vizsgálni kellene, vagy hogy azt milyen időnként kell felülvizsgálni (változhat a szakvélemény megítélése az eljárás előrehaladtával), illetve hogy egyáltalán valaha törölni lehet-e.

Mindezekon felül ráadásul a törvény szabályozása önellentmondásokat tartalmaz, így a normavilágosság követelményeinek sem felel meg.

Az 55. § (1) bek. a) pont szerint a bejelentést abban az esetben kell a névjegyzéket vezető hatóságnak jelezni, ha a szakértő meghallhatásával sem voltak orvosolhatók a hatóság aggályai. Az 56. § (1) bekezdés ugyanakkor már az ügy érdemében hozott jogerős vagy véglegessé vált döntés másolatának megküldését írja elő a hatóság részéről a szakértő számára. Utóbbi megfogalmazásból nem egyértelmű, hogy az „ügy“ az az ügyet (büntető, polgári, közigazgatási stb.) jelöli, amelyben a szakértőt kirendelték, vagy konkrétan a megalapozatlanságot kimondó döntésre utal a jogalkotó. Minthogy annak kimondására, hogy a szakértői vélemény hiányos,

⁹⁰ Iszktv. 55. § (3) bek

⁹¹ az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 210/2005. (X. 5.) Korm. Rendelet egyáltalán nem tartalmaz szabályokat a bejegyzés tekintetében

⁹² Az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

homályos stb., általában az ügydöntő határozatban, a bizonyítékok értékelésekor és mérlegelés alkalmával kerül sor, ez egybe is eshet, de ez nem szükségszerű. Az is előfordulhat, hogy az eljárás korábbi szakaszában mellőzött szakvélemény kérdésköre már fel sem merül az eljárás későbbi szakaszában. Abban az esetben viszont, ha a törvény azt várja a jogalkalmazótól, hogy amikor a maga részéről a megalapozatlanságot kiküszöbölhetetlennek tartja, azt jelentse be a névjegyzéket vezető hatóság felé, akkor nem biztosított, hogy a későbbiekben ugyanebben a kérdésben más álláspontra helyezkedő hatóság köteles legyen ezt a tényt jelezni a névjegyzék felé.

III.3.3.3. Jogalkalmazói kontroll a szakvélemény felett – a szakvélemény hiteltérdemlőségének kritériumai

A szakvéleményekkel szembeni elvárások gyűjtőfogalmaként az alábbi kifejezések terjedtek el:

- *hiteltérdemlőség*
- *megalapozottság/megalapozatlanság*
- *aggálytalanság/aggályosság*
- *validitás*
- *megbízhatóság.*

E fogalmakat jogszabály nem definiálja, a szakirodalom pedig nem következetesen alkalmazza.

Kutatásaim alapján kialakult meggyőződésem szerint azon megállapítások közül, amelyeknek a szakirodalomban eltérő a megítélése, az alábbiak fogadhatók el

- a szakvélemény megalapozottsága és tudományos megalapozottsága nem esik egybe, azonban a tudományos megalapozottság a szakvélemény megalapozottságának feltétele,
- a tudományos megalapozottsága és a Be. fogalomhasználatában alkalmazott „tudomány állásának megfelelő és korszerű” feltételek egymással azonosíthatók (validitás /amely a megbízhatóságot is megáiban foglalja/ + korszerűség)
- a megbízhatóság a módszerre vonatkozó, a tudományos megalapozottságnál és validitásnál szűkebb fogalom
- a megbízhatóság a reprodukálhatóságot és az ismert pontosságot/hibahatárt jelöli
- a validitás feltétele a megbízhatóság, azonban a megbízhatóságnak nem feltétele az érvényesség
- a validitás kritériumai valamennyi szakterületen eltérnek, azokat kizárólag az adott tudományág illetve szakterület képes felállítani.

A szakirodalom által tett megállapítások kritikai szűrését követő rendszerezése következett, amely eredményeként a gyűjtőfogalmak egymáshoz való viszonyukra vonatkozóan az alábbi következtetéseket vontam le:

- a megalapozottság a vizsgálati módszerrel szemben és a szakértői következtetéssel szemben állít fel kívánalmakat,
- a módszer megalapozottsága és a szakvélemény megalapozottsága nem szinonima, utóbbi a tágabb fogalom
- csak az a szakvélemény lehet megalapozott, amelynek megalapozott a módszere
- hiteltérdemlőség tágabb fogalom, mint a megalapozottság
- a szakvélemény megalapozottsága a szakvélemény hiteltérdemlőségének feltétele
- a validitás a módszerre vonatkozó fogalom.

Tézis 5.

A kutatási eredmények alapján véleményem szerint a szakvélemény megfelelőségére az alábbi fogalmak használhatóak:

A szakvélemény hiteltérdemlőségéről akkor beszélhetünk, ha a szakvéleményre vonatkozó jogi és szakmai előírások maradéktalanul teljesülnek, a szakértő jogi vagy szakmai tilalmat nem szegett meg, így a szakértői vélemény alkalmas a kirendelő/jogalkalmazó különleges szakértelmének pótlására, aggálytalanul felhasználható a büntetőeljárásban. A szakvélemény hiteltérdemlősége minőségügyi szempontból a szakvélemény minőségével, mint értékkel azonosítható.

A szakvélemény megalapozottságáról akkor beszélhetünk, ha a szakértő a szakkérdés megválaszolása során szakmailag illetve tudományosan megalapozott módszer alkalmazásával, a rendelkezésére bocsátott releváns adatok alapján járt el, következtetéseit jogilag és szakmailag aggálytalan vizsgálat eredményeire alapítottan torzító hatások nélkül, logikailag helyesen, egyértelműen terjesztette elő, a tényeket helyesen állapította meg, a szakvélemény helyes ténybeli következtetéseket tartalmaz, valamint a szakvélemény tartalmazza a jogszabályban előírt tartalmi elemeket.

A szakmai-, tudományos megalapozottság a módszerre vonatkozó fogalom, és azt jelenti, hogy a szakértő a tudomány illetve szakma jelenlegi állásának megfelelő, valid (érvényes), megbízható és korszerű módszert alkalmazott, amely élvezzi a szakmai közösség elismerését.

A módszer validitása/érvényessége akkor állapítható meg, ha szakértői módszer alkalmas arra, hogy a szakértő a szakkérdést megválaszolja, a módszer érvényességét a releváns szakmai közönség elfogadja. A validitás igazolása megalapozott teszteken, vizsgálatokon, referenciákon, tanúsítványokon vagy egyéb, hiteltérdemlő módon történt.

A módszer megbízhatóságáról akkor beszélhetünk, ha a módszer pontossága, korlátai, hibahatára ismert, az eredmény reprodukálható.

A módszer korszerű, ha a módszer alkalmazása a kor követelményei szerint optimálisnak tekinthető, tehát a validnak tekinthető módszerek közül is a legalkalmasabbat, a szakma által leginkább elfogadottat választotta a szakértő.

A fogalmak egymáshoz való viszonya tehát akként alakul, hogy a hiteltérdemlőség a kritériumok összességét magában foglaló, komplex tulajdonsága a szakvéleménynek. A hiteltérdemlőségnek – egyéb feltételek mellett - feltétele a szakvélemény megalapozottsága is.

A szakértői vélemény megalapozottsága magában foglalja a módszer tudományos-szakmai megalapozottságának kritériumát, amelynek a validitás – azon belül a megbízhatóság – és a

A széleskörű elemző munka eredményeként azt a következtetést vontam le, hogy a szakértői vélemények hiteltérdemlősége, azon belül megalapozottsága – bizonyos fokú korlátokkal ugyan – de a jogalkalmazó részéről vizsgálható.

A jogalkalmazói analitikus értékelés során az alábbi szempontokat kell értékelni: kirendelés törvényessége; kompetencia és eljárási jogosultság megléte; kizárási okok hiánya; formai és tartalmi követelmények megléte; módszer és következtetés megfelelősége; teljesség, transzparencia, logikai megfelelőség; bizonyossági fok.

A jogalkalmazói értékelés szempontrendszere a szakvélemény megfelelőségére vonatkozó gyűjtőfogalmak tartalmi feltárásához is segítséget nyújt. A fent ismertetett gyűjtőfogalmak közül a hiteltérdemlőségnek és a megalapozottságnak tulajdonítok döntő jelentőséget.

Tézis 6.

Meggyőződésem szerint a megalapozottság feltételrendszere kimunkálható a Be. megalapozott ítélettel szembeni kívánalmak (illetve ellentétes oldalról megközelítve: a megalapozatlansági okok) segítségével.

Eszerint:

Megalapozatlan ítélet /Be. 351. § (2) bek., új Be. 592. §/	Megalapozatlan szakvélemény /Be. 109. §, új Be. 197. § (1) bek. /
- tényállás nincs felderítve	- a szakértő nem szerezte be a szakvélemény elkészítéséhez szükséges adatokat vagy azokat nem használta fel - a szakértő nem végzett vizsgálatot vagy hiányosan végezte el - a módszer tekintetében szakmai - tudományos megalapozatlanság áll fenn
- tényállás hiányzik	- a szakvélemény valamelyik tartalmi egysége hiányzik
- iratellenesség	- a szakvélemény a rendelkezésre álló egyéb adatokkal vagy önmagával ellentétes
- téves ténybeli következtetés	- a szakvélemény homályos, logikai hibákban szenved - kognitív torzító tényező hatott a szakértői következtetésre

A szakvélemény megalapozottsága tekintetében az alkalmazott módszer tudományos-, szakmai megalapozottsága a legfontosabb kritérium, az a szakvélemény, amelynek módszere nem felel meg a tudományos-, szakmai megalapozatlanság kritériumainak, a bizonyítási eljárásban nem használható fel.

A szakértői módszer jogalkalmazói vizsgálata bizonyos tekintetben paradoxon, hiszen a szakértő kirendelését a kirendelő különleges szakértelmének hiánya indokolja, ennek ellenére a „laikus“ jogalkalmazótól elvárjuk, hogy olyan mozzanatot értékeljen, melyet a szakértő éppen a speciális szakértelmére figyelemmel végzett el. Így, a módszer jogalkalmazói vizsgálata természetes elvárás. A problematika gyökere az, hogy a jogalkotó egyáltalán nem adja meg az értékelés szempontrendszerét. Úgy vélem, a módszer vizsgálatánál van egy pont, ahova a jogalkalmazó már nem juthat el: az a szakmai szint, amelynek vizsgálatához különleges szakértelem szükséges, azaz a szakvélemény érdemi helyessége, illetve az idevezető út (módszer) tudományos megalapozottsága. Magát a szakvélemény érdemi helyességét, és a módszer megfelelőségének bizonyos szempontjait – pl. a tudományos megalapozottságot - a laikus nem tudja megítélni, azonban számos, a módszer megfelelőségével összefüggő szempont értékelhető, amelyek információt szolgáltatnak a jogalkalmazó számára, így anélkül

is lehet következtetést levonni az alkalmazott módszerről, hogy az értékelés a metodika szakmai magjáig hatolna. Az ilyen, jogalkalmazó általi vizsgálatra alkalmas szempontrendszert a hazai joganyagban nem találunk. A szempontrendszer meghatározása ugyanakkor kiemelt fontosságú lenne. A kritériumok kidolgozása során kulcsfontosságú, hogy az egyes szempontok meghatározásakor figyelembe vegyünk a jogalkalmazó és a szakértő, vagyis a jog és tudomány határvonalait, hiszen jogi szempontok szerint tudományos kérdéseket nem lehet megítélni.

Tézis 7.

Különleges szakértelem hiányában a tudományos-, szakmai megalapozottság körébenben a jogalkalmazó megismerési lehetősége arra korlátozódik, hogy feltárja, van-e olyan ok, ami kételyt ébreszt a szakértői vélemény módszerének megalapozottsági feltételei vonatkozásában. Ezt a vizsgálatot a szakértő által az általa alkalmazott módszerről szolgáltatott adatok és információk alapján lehet elvégezni. A szakértőnek tehát a szakvéleményben választ kell adnia az alábbi kérdésekre, illetve az alábbi információkat kell feltüntetnie:

- *Milyen módszerek léteznek amelyek alkalmasak a szakkérdés megválaszolására?*
- *Milyen módszert alkalmazott?*
- *Ha több módszer van, miért döntött egyik vagy másik mellett?*
- *Van-e olyan jogszabály vagy szakmai szabály ami előírja az adott módszer alkalmazását a szakértői feladat vonatkozásában?*
- *Ismertetnie kell a bemeneti adatok, vizsgálat, mérés, egyes lépéseit, az ellenőrizhetőség érdekében.*
- *Számítógépes alkalmazás esetén fel kell tüntetni a program nevét, verzióját, leírásának elérhetőségét, működési elvét, az alkalmazott algoritmusokat*
- *Ha van olyan jogszabály vagy szakmai szabály ami előírja az adott módszer alkalmazását a szakértői feladat vonatkozásában, nyilatkozzon, hogy az előírtaktól eltért-e, ha igen, indokolnia kell*
- *Ismertetnie kell a mérések, vizsgálatok részeredményeit.*
- *Nyilatkoznia kell arról, hogy végzett-e ellenőrző vizsgálatot vagy mérést, és ismertetnie kell annak eredményét.*
- *Ismertetnie kell milyen vizsgálatok, tesztek igazolják a módszer alkalmasságát a szakkérdés megválaszolására (tanúsítvány, hitelesítés, ajánlások, módszertani levél).*
- *Ismertetnie kell mennyire elterjedt a módszer alkalmazása a szakterületen.*
Ismertetnie kell, mi támasztja alá a szakmai közösség bizalmát a módszer iránt (publikációk, szakmai szervezetek véleménye stb.)
- *Ismert-e a hibahatár, és az nem haladja-e meg a kritikus értéket?*
- *Ha van más valid módszer, ismertetnie kell, hogy a választott módszer korszerűségét mi támasztja alá*
- *Ismertetnie kell, hogy a vizsgálatok eredményéből milyen logikai úton jutott el a következtetésig.*
- *Ismertetnie kell, mi igazolja a következtetés helyességét (logikai helytállóságot, empirikus helyességet).*
- *Fel kell tüntetnie, milyen tényezők torzíthatják az eredményt.*
- *A véleménynek olyan részletességgel kell fentieket tartalmaznia, hogy a szakvélemény reprodukálható legyen*

Kutatásaim során igazoltnak bizonyult az a hipotézis, hogy a jogalkalmazói értékelés teljességéhez szükséges a hiteltérdemlőség valamennyi tartalmi összetevőjének rendszerbe foglalása. Ennek érdekében kísérletet tettem a komplex hiteltérdemlőségi modell felállítására.

Tézis 8.

A hiteltérdemlőségi kritériumok rendszerbe foglalása során először azon okok modelljét építettem fel, amelyek a szakértői vélemény hiteltérdemlőségének korlátait képezik. E körben a Be. 373. § (1) bek. II. és III. pontjainak rendszerét vettem alapul – a szükséges módosításokkal:

Ítélet hatályon kívül helyezése és a bíróság új eljárásra utasítása indokolt Be. 373. § (1) bek. II. és III.	Új szakvélemény készítésének elrendelése indokolt – nem hiteltérdemlő szakvélemény
<ul style="list-style-type: none"> a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, vagy a tárgyaláson a tanács tagjai nem voltak mindvégig jelen 	<ul style="list-style-type: none"> a szakértő kirendelése nem volt törvényes megszegték a közreműködésre kötelezett szakértők számára vonatkozó előírásokat nem arra feljogosított személy végezte a vizsgálatot, amely alapján a szakértő véleményt adott nem szakértő adott véleményt
<ul style="list-style-type: none"> az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt, a bíróság a hatáskörét túllépte, katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó, vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bíralt el, 	<ul style="list-style-type: none"> törvényt szerint kizárt szakértő vett részt a szakvélemény elkészítésében a szakértő a kompetenciáját túllépte, megszegte a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló jogszabály rendelkezéseit jogkérdésben nyilvánított véleményt
<ul style="list-style-type: none"> a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek a részvétele a törvény értelmében kötelező, a bíróság az I. pontban meghatározott valamely ok törvénysértő megállapítása miatt az eljárást megszüntette, a tárgyalásról a nyilvánosságot törvényes ok nélkül kizárták. 	-
<ul style="list-style-type: none"> az első fokú bíróság az indokolási kötelezettségének oly mértékben nem tett eleget, hogy emiatt az ítélet felülbírálatra alkalmatlan, vagy 	<ul style="list-style-type: none"> a szakvélemény nem kellően kidolgozott, nem elég részletes, nem áttekinthető
<ul style="list-style-type: none"> az első fokú ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes. 	-
-	-
-	<ul style="list-style-type: none"> a szakértő megszegte a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályokat, illetve nyomozóhatóság, ügyész, bíróság által törvénytelenül felderített, összegyűjtött, biztosított és felhasznált bizonyítékokra vagy jogellenes bizonyítékokra alapította véleményét (ide tartozik az is, ha a szakértő nem lett megfelelően figyelmeztetve hamis szakvéleményadás következményeire, illetve nem nyilatkozott annak tudomásul vételéről)
Megalapozatlan ítélet (Be. 351. §)	Megalapozatlan szakvélemény - a szakértő köteles a szakvéleményt kiegészíteni, a szükséges felvilágosítást megadni
<ul style="list-style-type: none"> a tényállás nincs felderítve 	<ul style="list-style-type: none"> a szakértő nem szerezte be a szakvélemény elkészítéséhez szükséges adatokat vagy azokat nem használta fel a szakértő nem végzett vizsgálatot vagy hiányosan végezte el szakmai - tudományos megalapozatlanság áll fenn: <ul style="list-style-type: none"> a módszer nem valid <ul style="list-style-type: none"> a módszer nem megbízható a módszer nem korszerű tudományosan nem elismert
<ul style="list-style-type: none"> az első fokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállást hiányosan állapította meg, 	<ul style="list-style-type: none"> a szakvélemény valamelyik tartalmi egysége hiányzik
<ul style="list-style-type: none"> a megállapított tényállás ellentétes az iratok tartalmával, 	<ul style="list-style-type: none"> a szakvélemény a rendelkezésre álló egyéb adatokkal vagy önmagával ellentétes
<ul style="list-style-type: none"> az első fokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett. 	<ul style="list-style-type: none"> a szakvélemény homályos, logikai hibákban szenved kognitív torzító tényező hatott a szakértői következtetésre

Tézis 9.

A fenti csoportosítást alapul véve és a kizáró okokat kritériumra átfordítva megállapítható, hogy a szakvélemény hiteltérdemlősége magában foglalja azt a követelményt, hogy

1. *A kirendelés törvényes volt.*
2. *A kirendelt személy szakértő, aki rendelkezik az adott szakkérdés megválaszolásához szükséges különleges szakértelemmel (illetve a jog által megengedett körben és módon más szakértő vagy szakkonzultáns bevonásával pótolta azt), és a konkrét ügyben teljeskörű kompetenciája van eljárni*
3. *A jogszabályok által előírt számú szakértő készítette a szakvéleményt.*
4. *A szakkonzultáns, másik szakértő, szakértőjelölt, segédmunkatárs alkalmazására vonatkozó előírások teljesülnek.*
5. *A szakértővel szemben nem merült fel kizárási ok.*
6. *A szakvélemény tartalmazza a jogszabályok által megkövetelt formai és tartalmi elemeket.*
7. *A szakértő csak szakkérdésben nyilatkozott.*
8. *A szakértő figyelmeztetve volt a hamis szakvéleményadás következményeire és nyilatkozott annak tudomásul vételéről.*
9. *A szakértő betartotta a büntetőeljárásban érvényesülő, bizonyításra vonatkozó szabályokat.*
10. *A szakértőnek kellő mennyiségű, törvényes forrásból származó adat állt rendelkezésre a szakértői vizsgálathoz, ezeket maradéktalanul figyelembe vette a szakvéleményadáskor.*
11. *A szakértő a vonatkozó jogi és szakmai szabályoknak megfelelően a szakvéleményt vizsgálat alapján adta, betartotta a vizsgálatra vonatkozó jogi és szakmai követelményeket.*
12. *A szakértő által alkalmazott módszer megfelel a szakmai – tudományos megalapozottság követelményeinek, azaz a módszer megfelelőségét tesztelték és azok a megfelelőséget támasztották alá, azaz igazolható, hogy a*
 - *módszer érvényes és megbízható (ellenőrizhető, lehetőség szerint reprodukálható, hibahatára ismert)*
 - *a módszer működési elvének lényege megismerhető*
 - *alkalmazása a releváns szakmai közönség által elismert (validált/standardizált/mértékadóan publikált)*
 - *a módszer korszerű.*
13. *A szakvélemény egyes tartalmi egységei koherensek egymással, közöttük ok-okozati kapcsolat áll fenn, a szakvélemény logikailag megfelelő.*
14. *A szakvélemény áttekinthető, kellő részletességű.*
15. *A szakvélemény következtetése kognitív torzító tényezőktől mentes.*

A Be. analógiáján alapuló, illetve a hiteltérdemlőség feltételeit adó kritériumok értelemszerűen ugyanannak a problémának a negatív és pozitív oldalról történő megközelítését jelentik.

Tézis 10.

Kutatásaim során levont következtetésem szerint a hiteltérdemlőséget kizáró feltételek és a hiteltérdemlőség feltételeként meghatározott kritériumok egymást követő, tervszerű vizsgálata

mintegy „teszt”-ként vagy „checklistként” alkalmazható a szakvélemény bizonyítékként történő felhasználhatóságának megítélése során.

III.4. A dolgozat eredményeinek gyakorlati hasznosítási lehetőségei

III.4.1. Ajánlások a jogalkotó irányába

A kutatás alapján levont következtetések pontokba szedett, alábbi javaslatainak részletes indokolását minden esetben a dolgozat vonatkozó tartalmi egysége tartalmazza.

1. A jogalkotótól alappal várható el a bizonyítási rendszer és a szakértői tevékenységre vonatkozó fogalmak meghatározása. A szakértői véleményekkel és a szakértői működéssel összefüggésben használt meghatározások, gyűjtőfogalmak alkalmazásában a gyakorlatban olyan mértékű a következetlenség, hogy a jogbiztonság védelme érdekében a jogalkotónak legalább a leggyakrabban használt terminológiát definiálnia kellene.

2. A szakértői vélemények elkészítése során alkalmazott módszerek természetüknél fogva nem minden esetben ítélték meg aszerint, hogy a „tudomány állásának” megfelelnek-e. Emiatt javaslom annak törvényi megfogalmazás pontosítását.

3. A szakértő tényleges kompetenciájának megítélhetősége érdekében javaslom annak megkövetelését, hogy a szakértő a véleményben tüntesse fel azokat az adatokat és tényeket, amelyek az adott szakkérdés megválaszolásában való tényleges ismereteit és jártasságát alátámasztják.

4. Javaslom annak megkövetelését, hogy a szakértő az írásbeli szakvélemény előterjesztésével egyidejűleg írásban nyilatkozzon arról, hogy a hamis szakvéleményadást következményeivel tisztában van.

5. Javaslom a szakértővé válás feltételeinek szigorítását, a szakértővé váláshoz a tényleges szakismeret és tapasztalat, szakértői alkalmasság vizsgálata feltételeinek megteremtését.

6. Javaslom a szakértőjelöltté válás feltételeire vonatkozó jogi szabályozás pontosítását, a szakértőjelöltek jogainak és kötelességeinek jogszabályban történő részletezését, a mentori rendszer működtetésének megfelelőségéhez a rendszer alapvető szabályainak jogszabályba foglalását.

7. Javaslom a szakértői értékelésére vonatkozó rendelkezések mielőbbi pontosítását.

8. Javaslom a szakértői értékelésre és a szakértők kötelező továbbképzési rendszerére vonatkozó, törvény által előírt jogszabályok mielőbbi megalkotását.

9. Javaslom a szakértők függetlenségének és pártatlanságának, illetve szakmai ismereteinek bővítésének is alapfeltételét képező díjazási szabályok áttekintését, a díjak emelését.

10. Javaslom annak jogszabályi kinyilatkoztatását, hogy a szak konzultáns vagy további szakértő bevonásáról a szakértő a kirendelő engedélye nélkül dönthet.

11. Javaslom megteremteni annak a törvényi lehetőségét, hogy a szakértő indokolt kérelmére a kirendelő hatóság a jelenleg maximalizált 60 napos határidőn túl is meghosszabbíthassa a szakvéleményadásra nyitva álló határidő meghosszabbítását.

12. Javaslom Az Iszktv. „kompetencia-vétség” fogalmának módosítását.

13. Javaslom a névjegyzéket vezető hatóságnak a kirendelő szignalizációja alapján követendő eljárás felülvizsgálatát, a szabályozás fenntartása esetére a garanciális szabályok beépítését (jogorvoslati jog, törlés esetei).

III.4.2. Ajánlások a jogalkalmazók felé

1. Javaslom a szakértői vélemények vonatkozásában a velük szemben támasztott követelmények terminológiájának következetes használatát.

2. Javaslom a szakvélemények hiteltérdemlőségének tervszerű, következetes, alapos vizsgálatát mind a kirendelés alapján, mind a megbízás alapján készült szakértői vélemények esetében egy egységes szempontrendszer alapján.

3. A jogalkalmazó minden esetben várja el a szakértőtől, hogy a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságát alátámasztó adatokat feltüntesse a szakvéleményben.

4. Kiemelt fontosságú, hogy a jogalkalmazó tudatosítsa a szakértői módszerek szakmai – tudományos módszereinek korlátait, a lehetőségekhez mérten győződjön meg a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságáról.

5. Javaslom, hogy amennyiben a bizonyítás során szakértői vélemény került beszerzésre, a szakvélemény értékelését tartalmazó határozatot visszamutatásként küldjék meg a szakértő részére.

6. Javaslom a jogalkalmazók kriminalisztikai-természettudományos-pszichológiai szempontú képzéseinek ösztönzését.

III.4.3. Ajánlások a szakértői kar, és a szakértői tevékenység stratégiai irányainak meghatározására jogosultak számára

1. Valamennyi szakterület esetében javaslom validálási tanulmányok elkészítését.

2. Valamennyi szakterület esetében javaslom a szakértők együttműködésének szorosabbra fűzését a módszertan tudományos-, szakmai megalapozottsági szempontú vizsgálata és továbbfejlesztése szempontjából.

3. Javaslom a módszertani levelek mielőbbi kidolgozásának ösztönzését, a szakértők és a Kamara együttműködését e cél érdekében.

4. Javaslom a szakértőkre ható kognitív torzító tényezők feltárására kutatások lefolytatását, a feltárt következtetések alapján a kognitív torzítás kiküszöbölése érdekében szakterületenként protokollok kidolgozását.

5. Valamennyi bűnügyi laboratórium és műszeres vizsgálaton, mérésen alapuló módszert alkalmazó szakértő esetében szükséges az akkreditáció.

6. Meg kell teremteni a szakértő szakterületek kutatói bázisát, szaklapokat kell indítani, támogatni kell a kutatásokat.

7. Minden szakterületnek meg kell alkotnia a saját, tevékenységre szabott minőségbiztosítási rendszerét, amelynek szervesen bele kell épülnie a jogszabályok által felépített „külső-minőségbiztosítási” szerkezetbe.

III.5. Summary

The main issue is in criminal proceedings whether there was a crime, and if so, who committed it. In this process, unreliable means of proof must not be used. Therefore, the court, if also expert evidence is necessary for the decision on criminal liability, shall examine expertise with special care. Unrecognizing the faults of the expertise concerned and evaluating the conclusions of the expertise in a wrong way may lead to a faulty judgement.

In order that the court can make a decision on adequacy of the expertise, a uniform methodological test shall be developed. It requires firstly the examination and unification of the definitions used in the Hungarian literature concerning adequacy of expertise. After that, criteria and testing methods of the reliable expertise shall be revealed.

Embedding guarantees and quality-assurance processes is further required that ensures compliance with the quality criteria required.

The paper aims at an innovative and critical assessment of the function of court experts and the theory and practice of expert evidence.

The paper contributes to solve theoretical, practical, scientific, procedural issues concerning expertise, to reveal reasons of evidential difficulties, to eliminate concerns, and to adjust or improve legislative environment and the structure of expert system, as required.

IV. PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Magyar nyelvű tanulmányok

1. Nogel Mónika: Az ittas járművezetés elkövetésének szakértő általi bizonyítása vonatkozásában bekövetkezett változások az új Büntető Törvénykönyv hatályba lépése után. In: Koncz István, Szova Ilona (szerk.) „Együtt a biztosabb tudományos karrierért, a jövőtervezésért”: *PEME VII. PH.D. KONFERENCIA ELŐADÁSKÖTET*. Budapest, 2013. pp. 36-45.
2. Nogel Mónika: A szakértőjelöltek státuszának minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. *ÜGYÉSZEK LAPJA* 3-4, 2016. pp. 15-22
3. Nogel Mónika: Egészségügyi területen működő szakértőjelöltek jogi státusza az új szakértői törvény alapján. *MED ET JUR* 7:(2) 2016. pp. 16-21
4. Nogel Mónika: A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. *BELÜGYI SZEMLE* 2017/9. pp. 105-114
5. Nogel Mónika: A bizonyítékokon alapuló ellátás és az egészségügyi minőségbiztosítás kapcsolata I. *MED ET JUR* 8:(2) 2017 pp. 20-26.
6. Nogel Mónika: A bizonyítékokon alapuló ellátás és az egészségügyi minőségbiztosítás kapcsolata II. *MED ET JUR* 8:(3) 2017 pp. 4-10.
7. Nogel Mónika: A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmai. *JOG - ÁLLAM - POLITIKA* 2017/1. pp. 115-133
8. Nogel Mónika: A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban. *MAGYAR JOG* 2018/3.

Külföldön megjelent idegen nyelvű tanulmányok:

1. Kovács Gábor - Nogel Mónika: The Accreditation Of Forensic Laboratories As A Component Of Realizing The European Forensic Science 2020 Concept. *EUROPEAN POLICE SCIENCE AND RESEARCH BULLETIN SUMMER*:(10) 2014. pp. 24-27.
2. Pádár Zsolt - Nogel Mónika - Kovács Gábor: Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. *FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL GENETICS SUPPLEMENT SERIES* 6:(1) 2015. pp. 412-413
3. Nogel Mónika: Význam znaleckého posudku v trestnom konaní (Európsky prehľad). In: Marek Fryšták, Milana Hrušáková, Jiří Valdhans (szerk.) *ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS: DNY PRÁVA 2016 – DAYS OF LAW 2016 X*. Meze a možnosti inspirace trestního řízení. 2016 Brno: Masaryk University, 2017. pp. 150-163.
4. Kovács Gábor - Nogel Mónika: Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe. *FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL* 2017/277. pp. 81-82.
5. Kovács Gábor - Nogel Mónika: Activity of Forensic Experts and Quality Assurance in Hungary. *FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL* 2017/277: pp. 257-258.

Nemzetközi konferenciaközlemények:

1. Nogel Mónika: Akreditácia poskytovateľov forenzných služieb vykonávajúcich laboratórne činnosti v oblasti molekulárnej genetiky v štátoch Vyšehradskej skupiny, a jej význam vo vytvorení Európskeho priestoru pre forenznú vedu In: *ÚSTAV SOUDNÍHO LEKARSTVÍ PRAHA (SZERK.) 4TH CZECH-SLOVAK CONGRESS OF FORENSIC MEDICINE: ABSTRACT BOOK*. Prague 2014. p. 60
2. Nogel Mónika: Limits of forensic science in proving cause-effect relationship in „HIV criminal cases” In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (szerk.) *7TH EUROPEAN ACADEMY OF FORENSIC SCIENCE CONFERENCE, ABSTRACT BOOK*. Prague 2015. p. 723.
3. Nogel Mónika: Activity of forensic experts and quality assurance – Hungarian overview. In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (szerk.) *7TH EUROPEAN ACADEMY OF FORENSIC SCIENCE CONFERENCE, ABSTRACT BOOK*. Prague 2015. p. 642.
4. Pádár Zsolt - Nogel Mónika - Kovács Gábor: Accreditation of forensic laboratories as a part of the „European Forensic Science 2020” concept in V4 countries In: *26TH CONGRESS OF THE INTERNATIONAL SOCIETY FOR FORENSIC GENETICS. ABSTRACT BOOK* Kraków 2015.p. 420.
5. Kovács Gábor, Nogel Mónika: Accreditation of forensic DNA testing laboratories in countries of the Visegrad Group. In: *SECRETARIAT OF THE EAFS2015 CONFERENCE (SZERK.) 7TH EUROPEAN ACADEMY OF FORENSIC SCIENCE CONFERENCE, ABSTRACT BOOK*. Prague 2015. p. 643.
6. Kovács Gábor - Nogel Mónika: Comparative analysis of the legal regulation of forensic experts. In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (szerk.): *7TH EUROPEAN ACADEMY OF FORENSIC SCIENCE CONFERENCE, ABSTRACT BOOK* Prague 2015. p. 756
7. Kovács Gábor - Nagy Klára - Nogel Mónika: Accreditation of forensic laboratories as a part of the "European Forensic Science 2020" concept. In: Keller Éva (szerk.) *AAP 2015 PROGRAMME AND ABSTRACT BOOK: 24TH INTERNATIONAL MEETING ON FORENSIC MEDICINE ALPE-ADRIA-PANNONIA*. Budapest 2015 p. 56
8. Kovács Gábor – Nogel Mónika: Forensic experts and expert testimony in criminal procedure. In: *IALM INTERSOCIETAL SYMPOSIUM, P5 MEDICINE & JUSTICE: ABSTRACT BOOK*. Venice 2016 598 p.